

Řešení krizových situací týkajících se dětí při rozvodu rodičů

Bc. Veronika Grulichová

Diplomová práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Veronika GRULICHOVÁ**

Studijní program: **N 7501 Pedagogika**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Řešení krizových situací týkajících se dětí při rozvodu rodičů**

Zásady pro vypracování:

Zvolení vhodného zaměření a využitelnosti diplomové práce.

Stanovení cílů diplomové práce.

Vyhledávání dostupných informačních zdrojů a odborné literatury vztahující se k tématu diplomové práce.

Určení způsobu zpracování výzkumu v praktické části diplomové práce.

Zpracování teoretické části jako podklad k praktické části práce.

Příprava výzkumu, ověření si a uskutečnění výzkumu.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat.

Vyhodnocení výsledků výzkumu a srovnání výsledků s cíly diplomové práce.

Zhodnocení diplomové práce a závěr.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

NOVÁK, T. Rodičovské judo. 1. vyd. Praha: Grada, 2000.

NOVÁK, T. PRŮCHOVÁ, B. Předrozvodové a rozvodové poradenství. 1. vyd. Praha: Grada, 2007.

SMITH, H. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Portál, 2004.

TEYBER, E. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2007.

WARSHAK, R. Rozvodové jedy. 1. vyd. Praha: Triton, 2003.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Pavla Valachová

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

12. února 2009

Termín odevzdání diplomové práce:

15. května 2009

Ve Zlíně dne 12. února 2009

L.S.

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně 4.5.2009

Krzanka Gabriela

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výtisky, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do právu autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, učíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené zákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat náhrady chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělků dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zabývá problematikou dětí během rozvodu manželství. Zaměřuje se na charakteristiku rozvodu manželství a na následující reakci dětí. Především je práce věnována popsání jednotlivých rozvodových krizí, které se vztahují k dítěti a následné řešení těchto krizí za pomoci terapeuta. Cílem empirického výzkumu je zjistit vliv rozvodových problémů, které působí na děti v rodině a objasnit řešení těchto problémů z hlediska dětí a jejich rodičů. Snahou bylo poukázat na fakt, že děti během rozvodu rodičů řeší mnohdy úplně jiné problémy než rodiče.

Klíčová slova: rozvod manželství, děti a rozvod, reakce dětí na rozvod, syndrom zavrženého rodiče, popouzení, domácí násilí, rodičovský konflikt, poradenství, terapie, mediace.

ABSTRACT

This graduation thesis deals with problems concerning children during parent's divorce. Graduation thesis targets at the characteristics of divorce and following the reaction of children. Above all is the thesis devoted to the description individual divorce crisis which relate to children and than the solution this crisis with help of therapist. The goal of empirical research is find to influence divorce's problems on children and clear up the solution of divorce problems on the part of children and parents. The aim was advert to the fact that children during parent's divorce has to solve many times totally different problems than their parents.

Keywords: divorce, children and divorce, child's reaction to divorce, parental alienation syndrome, incitement, domestic violence, parental conflict, consultancy, therapy, mediation.

Mé poděkování patří vedoucí práce Mgr. Pavle Valachové, Ph.D. za odborné vedení a také rodičům a prarodičům za podporu během studia.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 ROZVOD MANŽELSTVÍ	11
1.1 DEFINICE ROZVODU.....	12
1.2 FÁZE ROZVODU	14
2 REAKCE DĚTÍ NA ROZVOD MANŽELŮ	16
2.1 REAKCE DĚTÍ NA ROZVOD Z HLEDISKA CHOVÁNÍ	17
2.2 REAKCE DĚTÍ NA ROZVOD Z HLEDISKA EMOCÍ.....	18
3 SPECIFIKACE ROZVODOVÝCH KRIZÍ VZTAHUJÍCÍCH SE K DĚTEM	21
3.1 ODCIZENÍ DÍTĚTE NEBOLI SYNDROM ZAVRŽENÉHO RODIČE.....	21
3.2 POPOUZENÍ DÍTĚTE	23
3.3 DOMÁCÍ NÁSILÍ NA DĚTECH.....	24
3.4 KONFLIKTY RODIČŮ Z POHLEDU DĚTÍ.....	25
4 DĚTI V RODINNÉ TERAPII	28
4.1 POMOC TERAPEUTA DĚTEM BĚHEM ROZVODU RODIČŮ	29
4.1.1 Terapie syndromu zavrženého rodiče	30
4.1.2 Terapie popouzeného dítěte	30
4.1.3 Terapie odcizeného dítěte	31
4.2 RODINNÁ MEDIACE.....	32
II PRAKTICKÁ ČÁST	34
5 METODOLOGIE	35
6 VYHODNOCENÍ DAT	37
6.1 RODINA A	37
6.2 RODINA B.....	41
6.3 RODINA C.....	50
7 HODNOCENÍ VÝZKUMU	56
ZÁVĚR	59
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	60
SEZNAM GRAFŮ	62
SEZNAM TABULEK	63
SEZNAM PŘÍLOH	64

ÚVOD

V dnešní hektické době plné moderní techniky, workoholismu a zvyšující se rozvodovosti je rodina stále klíčovým prostředím pro výchovu a vývoj dítěte. Samotný rozvod je bohužel i důsledek dnešní doby a pokládáme ho také za negativní společenský jev. Rozvod manželství totiž představuje velkou zátěž pro všechny zúčastněné osoby, jelikož každá z nich něco ztratí. Nejhorší pro dítě je, že ztratí jednoho z rodičů, případně i sourozence nebo také domov, pokud se musí přestěhovat. Rodič pak ztrácí partnera a mnohdy i dítě, pokud je svěřeno do péče druhého rodiče.

Děti se během rozvodu rodičů dostávají do nelehké situace, kdy rodiče jsou zaujatí svými problémy mezi sebou a nevěnují si nebo ignorují potřeby dítěte. V některých případech pak dítě bývá použito jako zbraň proti druhému rodiči a následky takového jednání si dítě může odnést až do dospělého věku. S každým takovým úskalím během rozvodu rodičů se dítě musí nějak vypořádat a problémy s tím spojené vyřešit, což je také obsahem této diplomové práce.

Diplomová práce je členěná do dvou částí a to do části teoretické a do části praktické. V první kapitole teoretické části je charakterizován rozvod manželství a to včetně definice rozvodu a také fází rozvodu. Celá první kapitola se mimo tyto základní charakteristiky zabývá hlavně rozvodem manželství z pozice dítěte. V navazující druhé kapitole jsou již přesně vymezeny reakce dítěte na rozvod manželů a to z hlediska chování a z hlediska emocí. Třetí kapitola je věnována specifikaci rozvodových krizí, které se vztahují k dítěti. Je zde popsán syndrom zavrženého rodiče, popouzení dítěte, domácí násilí na dětech a konflikty rodičů z pohledu dětí. Poslední kapitola teoretické části se zaměřuje na děti v rodinné terapii. Nastiňuje pomoc terapeuta dětem během rozvodu rodičů a to s konkrétními problémy, které byly popsány ve třetí kapitole. Dále je zde charakterizovaná i rodinná mediace, která se vztahuje k dětem.

Praktická část diplomové práce se zaměřuje na způsoby řešení rozvodových problémů týkajících se dětí z pohledu rodičů a dětí. Cílem je zjistit, vliv rozvodových problémů, jenž jsou uvedeny v teoretické části, které působí na děti v rodině a objasnit řešení těchto problémů z hlediska dětí a jejich rodičů. Snahou je osvětlit v čem se rozcházejí názory dětí a rodičů na problémy, které u nich v rodině vznikly v důsledku rozvodu a jak byly tyto problémy řešeny.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ROZVOD MANŽELSTVÍ

Každá rodina prochází určitým vývojem a bohužel v některých rodinách je touto součástí i rozvod. Je to dáno tím, že vztahy mezi členy rodinou jsou také zdrojem neštěstí, smutku, nenávisi, nespokojenosti a velkých problémů. Všichni bychom si přáli, aby vztahy v rodině byly především šťastné, harmonické a plné lásky, jenže to je v dnešním světě čím dál více nemožné.

*„V roce 1971 napsal Dr. Gardner knihu *The Boys and Girls Book About Divorce (Průvodce rozvodem pro kluky a holky)*. Byla to první kniha o tomto tématu určená dětským čtenářům. Je otevřená a poutavě napsaná, nabízí praktická řešení dilemat, která děti zasažené rozvodem obvykle řeší, a proto se okamžitě stala bestsellerem jak mezi recenzenty a rodiči, tak mezi dětmi samotnými. Psalo se o ni v magazínu *Time* a v nedělní příloze *The New York Times*. Nedávno vyšla v 28. vydání, byla přeložena do šesti jazyků a v oboru se považuje za klasiku“ (Warshak, 2003, s. 50).*

Rozvod rodičů nemusí být pro dítě vždy katastrofou. Děti si tuto skutečnost většinou uvědomí jakmile rodiče spolu začnou opět dobře vycházet. Každému dítěti však můžeme pomoci zvládnout tuto nelehkou situaci již od začátku tím, že mu vysvětlíme, že rozvod je problémem dospělých a dokáží ho taky vyřešit mezi sebou. Dítě pak nesmí mít pocit, že je jeho vinou, pokud nedokázalo rodiče usmířit a dát znovu dohromady.

Podle Nováka (2000) je během rozvodu nejhorší ztráta manželské solidarity. Manželé si vzájemně již nepřejí nic dobrého. Dokáží se shazovat před příbuznými a přáteli a v neposlední řadě i před dětmi. Nevýjdou si vstříc ani v situacích, kdy jde o reprezentaci na veřejnosti. Vzájemně si pak vyčkávají, kdo udělá první chybu a končí to většinou takovými debakly, že dítě nikdo nevyzvedne v mateřské školce a tato skutečnost se později objeví u rozvodového řízení, kde hází vinu jeden na druhého.

V dnešní době ovšem existují velmi sporné názory na rozvod. Katolická církev rozvody manželství úplně odsuzuje, což ale musí být budoucím manželům jasné, jelikož se jejich manželství zpečetí slibem: „Co Bůh spojil, člověk nerozděluj.“ Na druhou stranu je možné taky anulovat manželství a to tím, že ho prohlásíme od začátku za neplatné. Což mi připadne absurdní, ale je to jediný způsob, kdy katolík může uzavřít znovu církevní manželství za živote druhého manžela.

Rozvody podle příčiny rozvratu manželství

Rok	Příčina na straně muže			Příčina na straně ženy		
	alkoholismus	rozdíly povah	nevěra	alkoholismus	rozdíly povah	nevěra
1989	10,8	37,3	15,8	1,0	37,3	14,7
1990	10,3	40,5	15,0	1,4	49,1	16,8
1991	10,0	40,8	14,8	1,0	40,8	13,6
1992	10,0	43,4	14,8	1,0	43,4	13,4
1993	9,5	48,4	14,1	0,8	48,4	12,1
1994	9,2	49,1	13,7	0,8	49,1	11,5
1995	9,4	48,8	12,9	0,7	49,9	10,5
1996	8,8	49,3	12,4	0,7	50,3	9,5
1997	8,7	49,2	12,3	0,8	50,5	9,0
1998	8,1	50,7	12,0	0,8	51,7	8,4
1999	6,4	44,9	8,9	0,7	47,1	6,4
2000	5,8	47,0	8,0	0,5	49,1	5,6
2001	5,2	46,5	7,2	0,5	47,4	4,7

Tabulka č. 1 Rozvody podle příčiny rozvratu manželství. Vývoj sňatečnosti a rozvodovosti v ČR po roce 1989, Český statistický úřad.

Z uvedené tabulky vyplývá, že nejčastěji se manželé rozvádějí z důvodu rozdílných povah a to jak na straně mužů, tak na straně žen. Další příčinou rozvratu manželství je nevěra, která má sestupnou tendenci oproti roku 1989 a 1990. Alkoholismus je příčinou rozvratu častěji na straně muže, což je docela očekávaný výsledek, jelikož alkoholismem v naší republice trpí více mužů jako žen.

1.1 Definice rozvodu

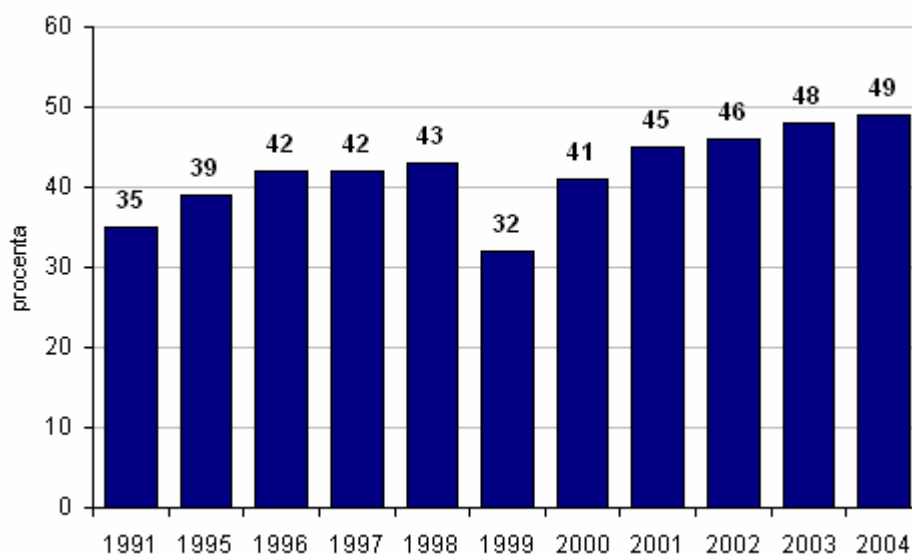
Rozvodem se v podstatě rozumí zrušení manželství a to za života obou manželů. Samotné rozvodové řízení začíná podáním návrhu na rozvod manželství jedním z manželů a to po předchozí dohodě obou manželů nebo i bez dohody manželů.

„Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití, bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství. Mají-li manželé nezletilé děti, nemůže být manželství rozvedeno, bylo-li by to v rozporu se zájmem těchto dětí, daným zvláštními důvody“ (Úplné znění zákona, rodinné právo, 2005, s. 6).

K vážnému a hlubokému rozvratu manželství dojde podle Dvořákové (2002) jakmile manželství není schopno plnit ani jednu svou funkci, protože manželé spolu nežijí, nemají se rádi, nesdílejí společnou domácnost, nejsou schopni společně vychovávat děti a nepomáhají si. Nevytvářejí tak zdravé rodinné prostředí a ani se nevyskytuje naděje na zlepšení tohoto stavu.

Smith (1999) uvádí, že průměrné manželství netrvá ani deset let a vztahy nesezdaných partnerů ještě méně. Díky tomu velký počet dětí prožívá rozchod rodičů. Často se stává, že jeden partner odejde a vrátí se před definitivním rozchodem několikrát a partneři navštěvují manželskou poradnu. Dá se předpokládat, že toto bolestné rozhodnutí lidé činí až po dlouhých úvahách. Člověk investuje do manželství mnoho citů a energie, a tak není snadné se všeho vzdát a začít nový život.

Úhrnná rozvodovost* v období 1991 – 2004 v %

*Úhrnná rozvodovost udává podíl manželství končících rozvodem (za předpokladu zachování intenzit rozvodovosti podle délky trvání manželství z daného roku po dalších zhruba třicet let).

Graf č. 1 Úhrnná rozvodovost v období 1991 – 2004 v %. Rozvodovost, Český statistický úřad.

Graf ukazuje úhrnnou rozvodovost v letech 1991-2004. Je patrné, že v roce 2004 dosáhla rozvodovost nejvyššího stupně. Je velice smutné, že skoro 50% manželství končí rozvodem. Oproti tomu v roce 1999 byla rozvodovost nejnižší a to 32%. Až na tuto výjimku je zřejmé, že rozvodovost v České republice má stoupající tendenci.

1.2 Fáze rozvodu

Rozvod manželů prochází vždy určitými fázemi. To platí jak pro partnery, tak i pro děti. Tyto fáze rozvodu z pohledu manželů a naproti z pohledu dětí, jsou si docela podobné. Je potřeba si uvědomit, že rozvod je stejně obtížný pro rodiče i děti a všichni zúčastnění se většinou těmito fázemi projdou.

Podle Wolfové (1994) máme tyto 4 fáze rozvodu manželů:

1. fází je odmítání pravdy a skutečnosti, která je charakteristická odkládáním a ignorováním definitivního rozchodu
2. fáze se projevuje propuknutím emocí jako je zlost, kterou se myslí nenávist k partnerovi nebo k sobě, dále pocity viny a méněcennosti, zoufalství, osamělost a tělesné reakce. Charakteristické jsou prudké výkyvy nálad a ztráta orientace.
3. fází je oproštění, nový pocit sebevědomí a přátelství. Ovšem stále se ještě mohou objevovat staré rány. V této fázi již pomíjí myšlenky na obnovení vztahu s bývalým manželem. Ubývá hořkosti a odporu vůči partnerovi a člověk si začíná sebe více vážit a uvědomuje si vlastní cenu.
4. fází máme na myslí novou životní koncepci. Objeví se v životě nový partner, a s tím spojená obnova důvěry, sexuality, lásky. Člověk začíná být více zodpovědný a uvědomí si znovu svoji volnost v rozhodování. Charakterizuje ji vyrovnávání se s bývalým partnerstvím a získání zkušeností z bývalého vztahu.

Jakmile bývalí manželé absolvují všechny fáze rozvodu, tak můžeme hovořit o uzavřené kapitole života, kdy i tito bývalí partneři spolu mohou opět výborně vycházet. Mnohdy je pak i dítě spokojenější a šťastnější, když vidí, že jsou rodiče šťastní a umí se spolu bez problémů domluvit, ačkoliv již spolu nežijí.

Everett (2000) rozčlenil několik adaptačních fází rozvodu, kdy si děti na rozvod zvykají.

1. fáze se vyznačuje zapojením obranných mechanismů, která utlumí bolest dětí. Děti nevěří, že se tato tíživá situace odehrává a předstírají, že jim to je jedno nebo naopak obviňují sami sebe, že to je jejich vina.
2. fáze je typická pro pociťování zlosti. Je to úplně přirozená a normální reakce dětí na podněty, které je zraňují a bolí.
3. fáze je charakteristická situacemi, kdy se děti již se skutečností vyrovnávají. Hledají si v životě nové jistoty a zvykají si na novou situaci a nové uspořádání v životě.

Samozřejmě by bylo nejlepší, kdyby dítě hned prožívalo 3. fázi a vůbec první dvě fáze neprožilo. To však nebývá příliš časté a i děti si těmito fázemi adaptace na rozvod projít musejí, stejně jako jejich rodiče. Nejideálnějším řešením je, pokud všemi fázemi adaptace projdou děti současně s rodiči. Poté už nehrozí takové riziko odmítnutí nového partnera jednoho z rodičů dítětem.

Úvodní kapitola se snaží přiblížit problematiku rozvodovosti manželství ve spojitosti s dětmi. Snahou bylo nastínit vývoj rozvodovosti v České republice a také příčiny rozvodu manželství u nás. Jsou zde uvedeny definice rozvodu a také popsány fáze rozvodu z hlediska manželů i dětí. Děti si na rozvod rodičů zvykají těžce a jejich reakce na rozvod rodičů jsou popsány v následující kapitole.

2 REAKCE DĚTÍ NA ROZVOD MANŽELŮ

Reakce dětí na rozvod rodičů se samozřejmě liší z mnoha důvodů, ať už kvůli věku, pohlaví nebo povaze dítěte. Velice důležitým krokem při rozvodu manželů je, co nejdříve dětem vše oznámit. Samozřejmě ještě před tím, než se některý z partnerů odstěhuje. Také se doporučuje sdělit to dětem společně, aby dítě vědělo, že má stále dva rodiče.

Coloroso (2008) uvedla, že některé děti se snaží být co nejhodnější a co nejvíce rodičům pomáhat. Jiné se snaží vymanit ze zlého snu tím, že se pokoušejí dát rodiče znovu dohromady. Další děti jsou zase přesvědčené, že když onemocní nebo se zraní, jejich rodiče to opět sblíží.

Struktura rozvodů podle počtu nezletilých dětí

Rok	Počet nezletilých dětí v %			
	0	1	2	3+
1993	28	41,1	26,9	4,1
1994	28	41,7	26,3	4,1
1995	29	41,4	25,7	3,9
1996	29,2	41,3	25,7	3,8
1997	30,4	40,9	25,1	3,7
1998	33,1	39	24,1	3,8
1999	40,1	34,7	22,2	3,1
2000	35,8	37,3	23,6	3,3
2001	34,9	37,8	24	3,2
2002	35,7	37	24,1	3,1
2003	36,9	35,8	24,2	3,1

Tabulka č. 2 Struktura rozvodů podle počtu nezletilých dětí v %. Územní diference sňatků a rozvodů v letech 1993 až 2003, Český statistický úřad.

V tabulce je znázorněna struktura rozvodů podle počtu nezletilých dětí od roku 1993 do roku 2003. Z tabulky vyplývá, že nejvíce manželů se rozvádí s jedním nebo žádným dítětem. Dokonce manželství s jedním a více dětmi má sestupnou tendenci a bezdětná manželství končí stále častěji rozvodem. Řekla bych, že tato čísla jsou dost vysoká mimo kategorii rodin s více jak 3 dětmi, avšak jsem potěšena, že alespoň rodiny s jedním nebo se dvěma dětmi se rozvádějí oproti roku 1993 méně.

Dítě může být důsledkem rozvodu ochuzeno i o některé ze základních psychických potřeb. Tyto základní potřeby rozdělil Matějček (1997):

1. Potřeba určitého množství, proměnlivosti a kvality vnějších podnětů. Pokud tyto potřeby uspokojíme, tak umožníme naladit organismus na žádoucí úroveň aktivity.
2. Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech tj. smysluplného světa. Uspokojení této potřeby umožňuje zpracovat z těchto podnětů zkušenosti, poznatky a pracovní strategie. Jedná se v podstatě o ustálení podmínek pro učení.
3. Potřeba prvotních emocionálních a sociálních vztahů. Nejdůležitější je vztah k osobě matky a k osobám dalších primárních vychovatelů. Tato potřeba přináší dítěti pocit životní jistoty a je podmínkou pro žádoucí vnitřní integraci jeho osobnosti.
4. Potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty. Z uspokojení této potřeby vychází zdravé uvědomění vlastního já a vlastní identity. Je to hlavní podmínkou pro osvojení užitečných společenských rolí a životních cílů.
5. Potřeba otevřené budoucnosti nebo životní perspektivy. Pokud je tato potřeba uspokojena, tak dává lidskému životu časové rozpětí a podněcuje a udržuje v člověku jeho životní aktivitu.

2.1 Reakce dětí na rozvod z hlediska chování

Během rozchodu rodičů se dítě projevuje velmi protichůdnými reakcemi. Většina dětí se časem vzpamatuje, ale chce to nějaký čas. Nemůžeme si myslet, že jakmile dítě přestane o problémové situaci hovořit, tak že už se s tím vyrovnalo.

Smith (2004) uvádí, že lhostejnost dítěte může skrývat hlubokou sklíčenost. Tato sklíčenost pochází z neschopnosti vyjádřit své pocity. Důvodem může být zažitý vzorec chování z rodiny, kde se neprojevují pocity nebo má dítě dojem, že by se setkala s posměchem. Častým problémem dětí je zachovat loajalitu vůči oběma rodičům. Některé děti vnímají tuto skutečnost obtížně a přidávají se tak na stranu jednoho z rodičů. Tato situace je obtížná obzvláště v případech, kdy dítě přebírá i roli náhradního partnera rodiče nebo na rodiče musí dohlédnout. Dochází tím k překročení generační hranice. Děti využívají i řady strategií, které jim pomáhají vyrovnat se s obtížnou situací. Dospělí tyto strategie považují za zlomyslné, agresivní či škodlivé pro děti i okolí. V těchto případech dítě vykazuje psychosomatické příznaky a trpí bolestmi, poruchami spánku či kožními vyrážkami. Občas koušou a kopají nebo trpí poruchami příjmu potravy. Další strategií je předjímání špatných

důsledků. Dítě očekává ztráty i v budoucnosti, bojí se riskovat a vyhýbají se blízkým vztahům. Tyto děti nedokážou přijmout fakt, že všichni lidé mají své dobré a špatné dny, a že špatné dny nejsou žádnou katastrofou ani osobním selháním.

Některé děti prožívají úzkostné období již dlouhou dobu před samotným rozvodem. Pokud se k sobě rodiče chovali nepřátelsky a dítě tomu bylo svědět, tak i dítě žilo ve strachu, že mu někdo ublíží nebo odejde. Když pak k rozvodu rodičů dojde, tak se dítě projevuje pláčem, nevhodným chováním na veřejnosti i různými tělesnými symptomy. Mnohdy tyto dětské projevy posoudí okolí jako reakci dítěte na rozvod a na chybějícího rodiče. To může být z části taky pravda, ale jedná se právě i o spouštěcí mechanismus, který umožní dítěti projevit své potlačované emoce týkající se dřívějších událostí.

Reakce dětí se také mohou lišit s ohledem na postavení v rodině. Někdy jen jedno dítě si dělá s rozchodem rodičů starosti. Většinou se jedná o nejzodpovědnějšího sourozence jako je nejstarší dítě, či jediná dcera. Může být i důvěrníkem jednoho z rodičů nebo prostředníkem mezi nimi. Stává se pak, že toto dítě nabude pocitu, že je jediným trpícím v rodině. Další děti se mohou obávat třeba individuálních situací, kdy si dělají starosti, zda se o sebe táta sám postará atd.

Podle Matějčka (2002) všechny stresové situace, kterým je dítě vystaveno v průběhu rozvodu manželů, mohou vést k poruchám vývoje osobnosti dítěte a k antisociálnímu chování obzvláště u chlapců. Mezi dospívajícími, kteří se tímto chováním projevují, jsou nadměrně zastoupeny právě osoby, které prožily těžký rodinný rozvrat.

2.2 Reakce dětí na rozvod z hlediska emocí

Psychorevoluční teorie emocí podle Roberta Plutchika (1989) říká, že emoce jsou vrozené funkce důležité pro přežití. Vyvolávají je podněty, které jsou pro nás (subjektivně) významné. Osm základních emocí - radost, souhlas, strach, překvapení, smutek, odpor, vztek a očekávání - se mění se v závislosti na intenzitě.

„Emoce nebývají přehledné a nemívají přímý vztah k příčinám a následkům. Dítěti, které se snaží vyrovnat s rozchodem rodičů, se přihodí nehoda, kterou by nezasvěcený člověk popsal jako nehodu z nedbalosti. Nehoda však může být důsledkem zoufalství nebo může souviset s podvědomou nadějí, že rodiče budou zneklidněni a znovu se sjednotí. Taková

událost však může být i podvědomým pokusem vyvolat mezi rodiči hádku a udržet tak jejich vztah naživu“ (Smith, 2004, s. 47).

V případě rozvodu rodičů jsou nejčastějšími emocemi hněv, strach a smutek. V podstatě se nestává, aby dítě cítilo během rozvodu rodičů radost nebo jiné příjemné emoce. Snad jen v případě, kdy z rodiny odchází tyran a to je pak i těžké říci, jestli by si dítě tuto situaci vůbec uvědomilo.

První fází podle Smitha (2004) může být popření, jelikož se najednou stala situace, které se nejvíce obávaly. Děti se domnívají, že jim se nic takového stát nemůže a čekají, že se rodič zase vrátí domů. Tato naděje, že se rodiče zase dají dohromady, může trvat i několik let a to i v případech, kdy již rodiče založili nové rodiny a uzavřeli nový sňatek. Tato situace je běžná v případech, kdy s dítětem nikdo neprodiskutoval zásadní změny v rodině. Dále dítě trpí pocitem ztráty, jelikož přišlo o jednoho rodiče nebo i o celou širší stranu rodiny. Pokud se dítě musí ještě přestěhovat, tak přijde i o rodinný dům, kamarády, původní školu a o to více se v něm pocit ztráty prohlubuje. To pak může vést i ke ztrátě sebevědomí a dítě se stává snadným terčem šikany. Nejzřetelnější fází emocí v průběhu rozvodu rodičů je smutek, který je projevem pocitu ztráty. Mohou dát smutek najevo pláčem nebo i chováním. Může pak dojít i ke zhoršení prospěchu ve škole, jelikož dítě je pohlceno smutkem a nemůže se soustředit na nic jiného. Dítě trpí o to více, když jeho smutek nikdo nesdílí. To je běžné v případech, kdy jeden rodič je šťastný z nového vztahu a druhý rodič má vztek, že ho partner opustil. V těchto případech dítě nemá možnost s někým sdílet svůj žal a je pak osamělé. Po čase však dítě přestane tolik toužit po nepřítomném rodiči a smíří se situací. Začne se znovu věnovat svým koníčkům a obnoví se mu sebevědomí. Toto pozitivní zlepšení je možné jen pokud dítě má možnost sdílet svůj smutek, hovořit o změnách v rodině a pokud je mu dán čas na vyrovnání se s novou situací.

Deprese může být další reakcí dítěte na rozvod rodičů. Projevuje se ustrašeností, ztrátou sebevědomí a tím i ztrátou kamarádů. Dítě si připadá osamocené a opuštěné, jakoby odtržené od okolního světa. Také se bojí projevovat své pocity veřejně a proto tím více upadá do deprese. Důsledkem deprese můžou mít menší děti i sklony k sebevražednému jednání a to převážně v případech kdy mají dojem, že o ně nikdo nestojí. Dítě ani nemusí být zavrženo nebo odmítnuto jedním z rodičů, ale přesto si případně zavrhnuté.

Vztek je podle Smitha (2004) další z fází emocí, která dítě prožívá během rozvodu. Má kořeny v minulosti a projevuje se pocitem nejistoty, odmítnutí či selhání. Dítě totiž může

vůči rodičům pociťovat vztek již dlouho před tím, než vůbec k rozvodu dojde. Důvodem je, že bez lásky a péče se nepodařilo vytvořit poutu mezi rodiči a dítětem. Vztek bývá i zástěrkou zoufalství, smutku a pocitu, že o něj nikdo nestojí. Pro dítě je snadnější být vzteklé než smutné. Konkrétně se vztek může projevovat i cucáním prstů, kousáním nehtů, křikem, rozbíjením věcí, kopáním a mlácením kolem sebe nebo také útekem z domova. Vztek má i svou pozitivní stránku a to v případech, kdy se stane podnětem pro změnu myšlení a jednání. Může dítěti pomoci najít způsob sdílení svých pocitů s osobou, které důvěřuje.

Pocit viny je svým způsobem spjat s pocitem hněvu. Tyto děti jsou těžko zvládnutelné, protože chtějí být potrestány a mají dojem, že si trest zaslouží. Jsou přesvědčeny o zavinění rozchodu rodičů. Tato emoce je zřejmě nejobtížnější pro rodiče, protože jsou v bezvýchodné situaci, kdy přinejmenším jeden z rodičů taky trpí stejným pocitem viny a vzteku. Dítě často cítí i úzkost a zmatek týkající se budoucnosti. Mají zkušenosti z minulosti, kdy dospěly k názoru, že dospělým se nedá věřit a neberou na vědomí jejich pocity a přání. Potýkají se se strachem, že na ně rodiče zapomenou. Tyto obavy se pak přenáší i do dospělého věku a vedou k problémům v jejich budoucím rodinném životě. Další reakcí je dětská závist vůči úplným rodinám. Děti mají zkreslené představy o tom, jak v úplných rodinách jim nezakáží jít později spát, tátové berou své děti na úžasné výlety a maminky jsou vždy nejlepšími kamarádkami, které nenařizují uklízení pokoje a psaní úkolů. Negativní reakce většiny dětí časem poleví a nastupují pocity úlevy a naděje. Dítě ví, že je důležité pro oba rodiče, že ho milují a podporují a dokážou se tak do budoucna dívat s důvěrou a nadějí.

Reakce dětí na rozvod rodičů jsou různé a mnohdy velmi komplikované. V této kapitole jsou popsány reakce dětí na rozvod rodičů z hlediska emocí a z hlediska chování. Každé hledisko reakcí dětí na rozvod rodičů je specifické a odlišné a vyskytují se v něm různé problémy, které jsou spojeny právě s reakcí dětí na rozvod rodičů. Konkrétní problémy dětí při rozvodu rodičů jsou vysvětleny v další kapitole.

3 SPECIFIKACE ROZVODOVÝCH KRIZÍ VZTAHUJÍCÍCH SE K DĚTEM

Podle Petráčkové (1998) je krize definována jako doba, kdy vrcholí rozpory, rozhodný obrat; rovněž jako těžká, svízelná situace, svízel, potíže, tíseň, zmatek.

„Nemusí se zrovna bouchat dveřmi, nemusí tu být proudy slz a hysterické výstupy, nemusí se vyhrožovat vraždou či sebevraždou, všechno může probíhat dokonce s jakousi zdánlivou noblesou – a přece je to málo platné. Všechny ty odtažené nepřítomné pohledy stranou, když se máme dívat mile a přímo, všechno to mlčení, když by se mělo mluvit, a přehnaná veselost, když by se mělo mlčet, odmítavé postoje tam, kde dříve bývaly milostné doteky, změněný tón hlasu při pozdravu a při loučení – to všechno jsou věci mimo naši vědomou kontrolu. Dítě sice neví přesně, co se děje, ale má nejasný pocit, že se děje něco nedobrého. Jemu totiž hluboce a základně a bytostně záleží na tom, aby ti, kdo mají rádi je, se měli rádi také navzájem, tj. jeden druhého. A aby to dávali najevo. Prostě aby to bylo vidět“ (Matějček, 2002, s. 30).

Z výše uvedených důvodů dítě pozná, že se děje něco nedobrého. Jakmile dojde k rozvodu mezi manžely, tak se pak mohou vyskytnout nejrůznější problémy, které jsou s dětmi spojeny. Tyto problémy se snažím v následující kapitole nastínit a popsat.

3.1 Odcizení dítěte neboli syndrom zavrženého rodiče

Warshak (2003) uvedl, že pojem syndrom zavrženého rodiče – zkráceně SZR zavedl Dr. Gardner, o kterém jsem se již zmiňovala v úvodní kapitole. Uvedl dále podrobný popis vzniku, vývoje a projevů tohoto syndromu a taky návod pro soudy a terapeuty, jak v takových případech postupovat. To mělo velký ohlas u právníků i odborníků v oblasti duševního zdraví. Samotné zavedení termínu syndrom zavrženého rodiče umožnilo terapeutům na celém světě začít o této poruše mluvit a navrhopvat další řešení, které by pomohly rodinám a dětem s touto poruchou.

Odcizení dítěte se projevuje nepřátelským postojem vůči jednomu z rodičů a to až velice krutým a sadistickým způsobem. K tomuto rodiči se dítě chová jako by si nezasloužil žádný respekt ani úctu. Jsou také vulgární nebo se jen straní a vyhýbají se jednomu z rodičů z části také z toho důvodu, že tím chtějí udělat radost upřednostňovanému rodiči. Mohou

také chtít po zavrženém rodiči spousty dárků a zároveň nevyjadřovat za to žádný vděk a nepociťovat žádnou vinu za toto chování.

Podle Warshaka (2003) děti obvykle vyjmenovávají všechna možné minulé omyly a nevýznamné vady charakteru, aby odůvodnily, proč se chtějí přestat stýkat s jedním z rodičů. Negativní vlastnosti rodiče zveličují a neberou absolutně na vědomí pozitivní stránky jeho osobnosti. Jedna z nejčastějších výmluv dětí je, že zavržený rodič nechce akceptovat zpřetrhání jejich vztahu a nadále si vynucuje kontakt s dítětem proti jeho vůli.

Pro každého zavrženého rodiče je tato situace velice nepříjemná. Odráží se v něm jen bezmoc a veškeré pokusy o získání si přízně dítěte jsou marné. Jakmile se zavržený rodič obrátí s prosbou o pomoc k druhému rodiči, tak je pravděpodobné, že se dočká ještě horšího jednání jak v případě dítěte. Bohužel je minimálně z počátku a krátce po rozvodu nemožné, aby se zavržený rodič domluvil s druhým rodičem bez problémů a společně ukázali dítěti, že tu jsou pro něho oba a mají ho rádi.

Dle dělení Bakaláře (2002) dochází u dítěte s rozvinutým syndromem zavrženého rodiče k těmto průvodním důsledkům:

1. Dítě ztrácí téměř vše, co ho s druhým rodičem spojuje. Ztráty se týkají hmotných statků, výchovného a vzdělávacího působení a hlavně přítomnosti či pomoci v různých životních etapách dítěte.
2. U dítěte se zabrzdí a zdeformuje emocionální vývoj. Dítě je programováno nebo-li popouzeno k potlačení původních pozitivních emocí k nyní zavrhanému rodiči. Dále je dítě programováno k tomu, aby veřejně a bez kontroly projevovalo své nenávistné emoce vůči zavrženému rodiči a to za pomoci absurdních argumentů a bez jakýchkoliv pocitů viny. Důležitým faktorem také je, že se dítěti naruší jeho sebe-důvěra, jelikož mu bylo vnuceno přesvědčení, že jeho druhý rodič je špatný. Sebe-důvěra a sebehodnocení dítěte tak utrpí citelnou a trvalou ránu.
3. U dítěte se zabrzdí a zdeformuje psychosociální vývoj. Dítěti je totiž odebrán vhodný, tolik potřebný model k převzetí sexuální identity a role. Programuje-li matka, pak jsou chlapci poškozováni v identifikaci s otcem a dívkám je ztěžována volba partnera v budoucnosti, který je rovněž vybírán podle otcovské předlohy. V případě programujícího otce, cože je ale méně častá varianta, se situace obrací. Dále je dítěti narušen vztah k autoritám.

3.2 Popouzení dítěte

Popouzením dítěte je myšleno ovlivňování dítěte s úmyslem snížit hodnotu druhého rodiče v jeho očích a to pokud tak jednáme přímo i nepřímo. Konkrétně můžeme říci, že je to takové jednání, kdy dítě navádíme, aby se na druhého rodiče zlobilo, nedůvěřovalo mu, bálo se a třeba i nenávidělo a nechtělo se s tímto rodičem stýkat.

Podle Warshaka (2003) nejvýbušnějším obdobím rozvodu obvykle bývá doba těsně před odstěhováním jednoho z rodičů a těsně po něm. Oba z manželů v té době mohou cítit potřebu toho druhého ponížit a to i v přítomnosti dítěte. Nejčastěji se však stává, že děti vyslechnou nepřátelsky laděnou rozmluvu mezi rodiči, kterou vůbec slyšet neměly.

„Motivace programujícího rodiče vyplývá převážně z těch horších (destruktivních) stránek lidské povahy, jako je motiv moci, pomsty, trestání, nenávist a agrese, jimž je dán volný průběh. Dále se zde pravidelně podílejí motivy vysoce pochybné jako „potřeba vnějšího nepřítele“ (na kterého je možné svést všechny těžkosti a vlastní selhání) nebo egoistická snaha po výhradním vlivu na utváření psychiky „vlastního dítěte“, což nezřídka přejde v pocit vlastnictví i již dospělého dítěte. Rovněž legitimní nárok a přání druhého rodiče nejsou respektovány, ale jsou ignorovány nebo vysmívány“ (Bakalář, 2002, s. 112-113).

Bohužel ale v případech popouzení dítěte nebo taky programování, rodič nezůstává jen u občasných pomluv, ale dítě je vystavováno neustálým útokům proti druhému rodiči. Pokud se pomluvy vystupňují až do této fáze, tak se už tyto situace můžeme nazvat napadením. Samotné pomluvy jsou mnohem účinnější, pokud probíhají soustavně. Dítě je pak vystavováno brainwashingu nebo-li vymývání mozku a popouzeno proti jednomu rodiči, případně i proti celé jedné straně rodiny.

Bakalář (2006) rozdělil motivy, které vedou rodiče k programování dítěte proti druhému rodiči:

- Motiv pomsty – rodič se mstí za příkoří, které pociťoval během manželství.
- Motiv „ochrany“ dítěte – během rozvodu rozezlený rodič změní své hodnocení ex-manžela a vidí ho jako bezohledného sobce násilníka apod.
- Motiv bezpečnosti – programující rodič se bojí, že by se bývalý manžel dozvěděl prostřednictvím dítěte nežádoucí informace, které by pak mohl zneužít.

- Motiv mocenský a potřeba vnějšího nepřítele – pro dobrý pocit být v právu si vyrábí rodič nepřítele z bývalého manžela
- Motiv preventivně praktický – pokud si rodič buduje vztah s novým partnerem, tak si ho chce získat tím, že mu dá najevo, že je s dřívějším vztahem konec a demonstruje to vyhroceným nepřátelstvím vůči bývalému partnerovi.
- Obava z pozdější ztráty dítěte – obava, že by dítě mohlo preferovat druhého rodiče a vynutit si změnu výchovy.
- Motiv transcendence – úsilí pokračovat ve svém životě se svými dětmi. Rodič chce mít výhradní právo na formování psychiky dítěte.

Samozřejmě, že každé dítě si pamatuje spousty radostných okamžiků týkajících se pomlouvaného rodiče, ovšem tyto vzpomínky jsou v důsledku pomluv a očerňování vytěsňeny z dětského chování i prožívání. Je úplně jedno, zda popouzí dítě matka nebo otec. S jistotou víme jen to, že takové jednání je škodlivé pro všechny tři strany a nejvíce samozřejmě pro dítě, které tím pádem přichází o jednoho rodiče, který by mu měl být vzorem a oporou po celý zbytek života.

Bakalář (2006) uvedl několik technik programování dítěte. Pokud pomlouvaný rodič koupí dítěti mobil, tak ho programující rodič zabaví. Když pomlouvaný rodič dítěti zavolá, tak se programující rodič snaží hovory znemožnit. Programující rodič se třeba i nechá dítětem zapřít, pokud mu volá pomlouvaný rodič. Tím pak dítě učí podvádět a dělá si z něho komplice. Tyto děti jsou vedeny k tomu, že pomlouvaný rodič si nezaslouží čestné a ohleduplné jednání. Dále programující rodič může odmítat sdělit druhému rodiči školní výsledky dítěte a snaží se mu zamezit jakýkoliv kontakt se školou. Samotné pokusy o kontakt s dítětem ze strany pomlouvaného rodiče označuje programující rodič za otravování a to tak dlouho, dokud to nezačne stejně vnímat i dítě.

3.3 Domácí násilí na dětech

Násilí vůči dětem jde z počátku velice těžko odhadnout. Může se jednat jen o pohavek, když dítě něco rozbije, ale stává se, že takové jednání přeroste až ve fackování či bití nějakým předmětem. Dále už je pak jen krůček k útoku, čili k domácímu násilí.

Hodně rodičů používá fyzické násilí na dětech jako formu trestu a to především z toho důvodu, že tato metoda trestu se předává z generace na generaci. Stejně jako sám rodič v dět-

ství dostal na zadek za to, že rozbil sousedovi okno, tak za podobné prohřešky bude i v dospělosti trestat své dítě.

„Týrání znamená uplatňování síly, moci, převahy – jde o zneužití moci nad někým. Proto právě děti představují pro násilníky v mnoha ohledech vhodný objekt – jsou fyzicky slabší, psychicky a sociálně nezralé a v mnoha ohledech na dospělých (v případě rodinného násilí přímo na agresorovi) závislé“ (Špatenková, 2004, s. 126).

Mnoho dětí ovšem ani není obětmi násilí, ale jsou zúčastněnými osoby při napadení matky či otce. Takové situace neskutečně děti vyčerpávají a to především z emocionální stránky, kdy má dítě neustále strach o jednoho z rodičů a nikdy se necítí v bezpečí. Často se pak stává, že dítě by bylo radši samo obětí násilí, než aby muselo těmto násilným aktům přihlížet.

Smith (2004) uvádí, že pokud je doma fyzicky týráno dítě, tak je pravděpodobné i stejné zacházení se ženou. Dále jsou možné i náznaky, že muž ovládající rodinu strachem nebo násilím, které vyvolává určitými výhrůžnými mimoslovními signály, může sexuálně zneužívat členy rodiny a to včetně dětí. Tato skutečnost je pak objevena teprve tehdy, až žena vše nahlásí nebo přijde do útulku či vyhledá pomoc.

Pokud se dítě stane obětí domácího násilí, tak je velká pravděpodobnost, že následky nevydařeného dětství si ponese až do dospělosti a klidně i celý život. Stává se, že děti čekají až vyrostou, aby se mohli týrajícímu rodiči pomstít. Mohou také založit vlastní rodinu a sami být týrajícím rodičem, jelikož si tento vzorech chování přinesli ze své původní rodiny. Tato situace může nastat i v případech, kdy se týrané dítě zařekne, že nikdy nebude násilné vůči své budoucí rodině, ale stejně si stigmata z dětství odnese i do dospělého života a může se chovat stejně násilnicky jako jeho rodič. Z toho plyne jen jediné, že by žádné dítě nemělo být jakékoliv formě domácího násilí vystaveno.

3.4 Konflikty rodičů z pohledu dětí

Rodiče si velice často neuvědomují, že spousta situací, kdy se mezi sebou hádají, dítě vnímá a slyší. To že dítě spí nebo je ve vedlejší místnosti ještě neznamená, že rodiče neslyší nebo neví o jejich roztržce. Tak jako nenarozené dítě vnímá, kdy je matka šťastná, stejně to vnímá i kojeneček či batole a samozřejmě již starší dítě. Dítě pozná, když ho maminka nebo i otec objímá, hladí po vlasech, směje se, tak je vše v pořádku. Stejně tak vnímá i

úzkost nebo pláč rodiče. Malé dítě, které ještě nerozumí slovům velice dobře pozná přes chování matky atmosféru v rodině. Pokud zavládne tzv. tichá domácnost, kdy mezi sebou partneři nemluví, tak i toto malý kojeneček či batole vycítí bez ohledu na to, že nerozumí situaci ani nezná její původ. Můžeme v tomto případě říci, že dítěti se nedostává základních potřeb jakými jsou pocit jistoty a bezpečí.

Matějček (2002) uvádí, že tzv. běžné konflikty, které dospělí chápou jako součást výměny názorů, vedou u dítěte nutně k ohrožení jeho duševní rovnováhy. Pro děti je „šťastné dětství“ takové, v němž se neodehrávají dramatické situace mezi rodiči. Tyto situace totiž ovlivňují celý budoucí vývoj dítěte, včetně vývoje v dospělosti.

Během vývoje dítě potřebuje lásku otce i matky, kteří budou klidní, šťastní a vyrovnaní. Musí se chovat tak, aby byli pro dítě dobrým vzorem, se kterým se může identifikovat. To ovšem není možné, jakmile se rodiče třeba jen začnou nazývat vulgárními jmény, kterým dítě nerozumí, stěžují si jeden na druhého a případně dochází i k fyzickému násilí. Dítě se tím pádem cítí nerozhodné a neví kde je pravda a ke komu se přiklonit. Tato nerozhodnost se dále projevuje během rozvodu, kdy na dítě může být vyvíjen nátlak, aby se rozhodlo koho má radši a s kým chce žít. Pokud je dítě malé či v problémovém období vývoje, tak je pro něj tato situace přímo neřešitelná. Může být úzkostlivé a v budoucnosti pak může mít problémy i s vlastním manželstvím.

Dle mého názoru největším konfliktem mezi rodiči během rozvodu manželství je spor o svěření dítěte do výchovy. Takový spor může být plný nepřátelství a nevraživosti, kdy se dítě ocitá uprostřed bitevního pole. Celá rodina včetně bezbranného dítěte je vystavena „praní špinavého prádla“ na veřejnosti.

Podle Warshaka (2003) rodiče, kteří se snaží náklonnost dětí ovlivnit, aby je získali do výchovy, přepokládají, že soudy budou na jejich straně. V podstatě si ani neuvědomují, že dítě popouzejí a podporují v něm zavrnutí druhého rodiče. Jiní rodiče zase vědí přesně, co dělají a počítají tak s jistou naivitou soudu. Doufají, že se jim podaří soudce ošálit.

Dítě během rozvodu rodičů prožívá nejrůznější krize, se kterými se musí vyrovnat buď samo nebo za pomoci rodičů. Mnohdy tyto krize způsobují i samotní rodiče. Dítě se může odcizit od jednoho z rodičů a trpět tak syndromem zavrženého rodiče. Dalším problémem je popouzení dítěte proti druhému rodiči a nebo také domácí násilí konané na dětech. Během rozvodu rodičů se dítě také často potýká s konflikty rodičů, kterým je svědkem.

Všechny tyto krize, které dítě může prožívat během rozvodu rodičů jsou nastíněny v této kapitole. Na ni navazuje odborná pomoc terapie, která může pomoci vyrovnat se s uvedenými problémy.

4 DĚTI V RODINNÉ TERAPII

Na úvod této kapitoly je potřeba říci, že děti se většinou pro terapii sami nerozhodují. Rozhodují to za ně rodiče případně jiní dospělí v okolí, kteří zpozorovali na dětech nějaké symptomy, které si terapii vyžadují.

Novák (2006) uvádí, že historie našich poraden – institucí, které se zabývaly problémy manželství a rodiny v první i druhé republice a dále pak i protektorátu Čech a Moravy, není příliš dlouhá. První poradna zřejmě vznikla v druhé polovině třicátých let v Praze a jmenovala se Poradna pro manželské rozkoly.

Podle Gjuričové (2003) se v terapii setkáváme i s dvojicemi, které se dokáží rozvést v klidu, ačkoliv to není vůbec snadné. Napomáhá tomu, když se rodiče dohodnou, že chtějí chránit děti před nepříjemnými situacemi a změnami. Terapii vyhledávají především rodiny, u kterých se dlouhý a náročný proces rozvodu dotýká nejen manželů a dětí, ale i dalších lidí, zejména prarodičů. Pro některé zúčastněné není rozvod představitelnou možností, jiní jej považují za dobrou volbu, pokud nejsou v manželství spokojeni. Stává se, že si i děti přejí rozvod rodičů. Většinou se jedná o případy, kdy je vztah rodičů dlouhodobě konfliktní, případně se děti dohodnou s jedním z rodičů nebo druhého rodiče odmítají.

„Dobrý terapeut může do rodinných problémů přinést neutrální pohled. Zpochybní zkrslou skutečnost a podporuje realističtější uvažování. Terapeut pomůže každému ze členů rodiny pochopit potřeby a pocity, které jsou problematickým chováním vyjadřovány, a najít zdravější způsoby, jak se změněné situaci přizpůsobit. Učí jak rodiče, tak děti komunikovat jasně a přímo. Selhání komunikace mezi rodiči dětem umožňuje, aby rodiče popuzovaly proti sobě navzájem. Rodiče, kteří o ex-partnerovi chtějí slyšet pouze špatné věci, nekriticky uvěří všem negativním informacím od svých dětí nebo ukvapeně dojdou k závěru, že bývalý partner děti programuje. Ovšem děti mohou mít pro každého z rodičů rozdílnou verzi příběhu. Někdy se snaží rodičům vlichotit, získat materiální výhody nebo rozdmýchat konflikt, aby uvolnily vlastní napětí a hněv. Ve chvíli, kdy mezi sebou rodiče obnoví normální způsob komunikace, jsou takové způsoby manipulace zmařeny. Tento proces může terapeut usnadnit. Všechny členy rodiny také naučí, jak spolu vzájemně vyjednávat, a ne se tvrdohlavě držet svého stanoviska, což ústí v neřešitelné konflikty“ (Warshak, 2003, s. 312).

Pokud dítě navštěvuje terapeuta v období rozvodu či i po rozvodu rodičů, tak mají oba dva rodiče jistotu, že dítě není u druhého rodiče týráno nebo jinak znevýhodněno. Řekla bych, že i kdyby rozvod probíhal bez jakýchkoliv problémů a i dítě vše prožívalo bez potíží, tak vyhledání odborníka je přinejmenším účinnou prevencí a jistotou pro rodiče i dítě, že se situace nevymkne kontrole a vše proběhne bez velkých škod či trvalých následků.

4.1 Pomoc terapeuta dětem během rozvodu rodičů

V této fázi může být pro rodiče velmi obtížné najít si terapeuta, který by vyhovoval jejich potřebám. Mohou být také zmateni, jelikož se v této oblasti absolutně nevyznají. Většinou se pak obracejí na poradny a terapeuty, kteří jsou v jejich okolí a případně berou ohled na tituly a vystudované obory terapeutů.

„Ovšem terapeuta byste si neměli vybírat pouze na základě titulů, certifikátů a licencí. Pouze osvědčení nejsou zárukou kvalifikace či odbornosti. Terapie s odcizenými dětmi a jejich rodiči je složitá odborná oblast, který vyžaduje specializované dovednosti, znalosti a zkušenosti. Vybírejte si terapeuta stejně, jako byste vybírali chirurga. Pokud byste chirurga nehledali podle telefonního seznamu, nedělejte to ani v případě terapeuta. Bez přehánění se dá říci, že váš kontakt s dětmi závisí na tom, zda se vám dostane té nejlepší pomoci. Opatřete si doporučení od důvěryhodných lidí, kteří vědí o terapeutech, jež s rodinami v podobné situaci, jako je ta vaše, pracují co nejlépe“ (Warshak, 2003, s. 319).

Ve velmi obtížné situaci se ocitají také terapeuti, kteří často musí bojovat s tím, aby dítě vtáhli do terapeutického procesu. Tyto problémy mohou mít i velmi zkušení terapeuti. Je to dáno především tím, že terapie s nešťastným či rozzlobeným manželským párem je velice obtížná i bez přítomnosti dítěte. Terapeut pak čelí veliké výzvě, aby udržel pozornost dítěte a dokázal s ním pracovat během celé terapie, aniž by dítě ztratilo zájem o tuto aktivitu.

Podle Satir (2007) je vhodnější začít s terapií rodičů, kterým věnuje nejméně dvě sezení. Vidí manželský pár jako architektu rodiny, se kterými je vhodné začít pracovat nejdříve. Jen v případech, kdy je rodina natolik dysfunkční, že partneři nedokážou jeden druhého vnímat jako partnera a komunikovat spolu bez přítomnosti dítěte, na kterého jsou oba upnutí, tak tehdy považuje za užitečnější pozvat dítě hned na první setkání. Hlavním vodítkem, kdy dítě přizvat do terapie, je jeho věk. Pokud je dítěti jednadvacet let, tak ho samozřejmě zve hned.

Holá (2003) také uvedla, že v naší síti specializované pomoci stále nedostačuje rozvodové poradenství. Poradny pro manželství a mezilidské vztahy mají limitované možnosti, jelikož velká část rozvádějících se rodin tuto pomoc nevyhledává. Psychologové a soudní znalci mají konají většinou jen jednorázovou aktivitu při zobjektivizování rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do péče. Hlavní těžiště práce s rozvádějícími rodiči zůstává na sociálních pracovnících.

4.1.1 Terapie syndromu zavrženého rodiče

U programujícího rodiče chybějí pro terapeutickou práci základní podmínky, což jsou náhled a motivace, a proto je nutná i podpora příslušných orgánů např. odbory sociální péče a soudy. Pokud pak rodiče i děti přistoupí na rodinnou terapii, tak by ji měl také řídit jen jeden terapeut, případně dvojice muž a žena, který by byl obeznámený s problematikou dané rodiny a syndromu zavrženého rodiče.

Warshak (2003) uvádí, že terapie může zavrženým rodičům pomoci pochopit, jak a proč k této situaci došlo a jakým způsobem tuto krizi neutralizovat. Terapie tohoto zavrženého rodiče ujistí o jeho důležitosti v roli rodiče. Podporuje také jejich oddanost vůči dětem především v situacích, kdy by to už chtěli vzdát. Pomáhá jim vyhnout se obvyklým chybám, které zavržení rodiče dělají a také pomůže zlepšit rodičovské dovednosti. Terapie umožní eliminovat škody, které jsou průvodním jevem syndromu zavrženého rodiče. Většina práce se zavrženým rodičem se zakládá na udělování konkrétních rad týkajících se způsobu jak komunikovat s dítětem a jak reagovat na nenávistné chování dítěte.

Velice mě zaujala Warshakova (2003) poznámka, kdy terapeut pomáhá zavrženému rodiči úplně skončit vztah s dítětem. Tato situace nastává v případech, kdy dětské zavržení je tak hluboké, že nepomohly veškeré snahy o nápravu a to včetně právních prostředků. Pokud taková situace opravdu nastane, tak terapeut pomáhá připravit dopis nebo nahrávku, ve které rodič oznámí přerušování svých snah o opětovné navázání vztahů s dítětem, vyjádří mu svou lásku a zájem o dítěte a připraví tím základy pro budoucí usmíření. Je totiž pravděpodobné, že tento dopis či nahrávka budou jediným pojítkem mezi dítětem a rodičem.

4.1.2 Terapie popouzení dítěte

Samotná terapie by měla pomoci i rodiči, který dítě popouzí. Měla by mu pomoci ukázat nevhodnost svého chování a také objasnit, že hněv, který pociťuje vůči bývalému partne-

rovi, je ve skutečnosti strach a pocit zrady. V takové terapii má i rodič prostor pro vyjádření veškeré své nenávisti a nepřátelství a společně s terapeutem pak hledají jiné způsoby jak se těchto nepřátelských postojů zbavit a nevyužívat jako prostředníka dítě.

Podle Warshaka (2003) v terapii musí být neodsuzující atmosféra, kde rodiče mohou bez jakýchkoliv důsledků přiznat, že dítě popouzeli. Tím se překoná největší překážka celého problému. Terapeut pak může pomoci rodičům najít způsob, jak se omluvit a napravit zničené vztahy. Pokud k takovému rozhodnutí programující rodič dojde a přestane popouzet dítě, tak také musí dítě přesvědčit o změně postoje. Terapeut obeznámí rodiče s dlouhodobými škodami, které popouzení dítěte způsobují. Dozvědí se, jak jejich chování podkopává sebevědomí dětí a i možné trvalé následky, které si dítě může uchovat do dospělého věku a mít pak problémy v navazování vztahů k ostatním lidem. Zde se programující rodič dozví, že pokud by ve svém chování pokračoval, tak by mu mohlo být dítě odebráno z výchovy. Mohlo by se totiž v budoucnu stát, že dítě chování rodiče prohlédne a bude se zlobit, že bylo využíváno.

Podle Bakaláře (2006) je nejúčinnější terapeutickou možností omezení vlivu programujícího rodiče, což může učinit pouze soud. V USA jsou zkušenosti s několika neprogramovacími postupy a to podle stupně zavržení:

1. výchova zůstává u programujícího rodiče a soud určí styk s dítětem pod dohledem terapeuta
2. soud nařídí dočasný pobyt dítěte v reintegračním zařízení, kde probíhá specializovaná terapie
3. dojde ke změně výchovy.

4.1.3 Terapie odcizeného dítěte

Dítě během terapie může dát najevo veškeré své pocity a stížnosti. Odcizené dítě totiž potřebuje jiný náhled na celou situaci a vysvětlit chování rodičů, kdy je jeden z rodičů ten špatný a druhý nejlepší.

„Dobrý terapeut je hlasem zdravého rozumu a rovnováhy. Dětem pečlivě naslouchá a dává najevo, že jim rozumí, ovšem také je jemně upozorňuje na jejich deformované vnímání skutečnosti. Podporuje děti, aby vlastním rozumem posuzovaly obvinění, která proti sobě rodiče vznášejí. Terapeuti to ze své pozice často mohou realizovat lépe než rodiče sami.

Je-li míra odcizení dětí jen mírná či střední, mohou odmítnout vaším argumentům naslouchat. Vyzvete-li je, aby samy posoudily, zda jim o vás druhý rodič říká pravdu, mají pocit, že je stavíte do středu konfliktu. Váš pokus o vysvětlení třeba pokládají za snahu získat je na svou stranu proti ex-partnerovi“ (Warshak, 2003, s. 315).

Odcizeným dětem terapie pomáhá z toho důvodu, jelikož jim je nenásilně a hlavně cizí osobou vysvětleno, že nemusí jednomu rodiči neustále pochlebovat a druhého odmítat. Měly by i pochopit a uvědomit si, že jednání nemorálně pokud odmítají jednoho rodiče. Pokud by nedošlo k rozvodu rodičů, tak by se také tak nechovaly ani k jednomu z nich.

4.2 Rodinná mediace

Podle Holé (2003) je mediace způsobem řešení mezilidských konfliktů, při níž neutrální kvalifikovaná osoba – mediátor – pomáhá účastníkům konfliktu ve vzájemném dorozumívání. Jejím cílem je dosažení spokojenosti s průběhem a výsledkem řešení tohoto konfliktu. Mediace je metodou, která využívá poznatků různých vědních oborů, zejména psychologie, především sociální psychologie, dále sociologie, práva a sociální práce.

Mediátora tedy většinou vyhledávají rodiny, která se nedokáží dohodnout na porozvodovém uspořádání a tedy v rodinné mediaci mají možnost předložit své názory nestranné osobě, která pak celý tento proces v podstatě moderuje a snaží se najít společné řešení.

Holá (2003) také uvádí, že základní princip rodinné mediace je postaven na zjištění, že většina rozvádějících se partnerů má zachovanou schopnost a vůli zůstat kompetentními rodiči. Lze tak postupně oddělit konfliktní partnerskou rovinu od roviny rodičovské. Proces mediace v rozvodové situaci zdůrazňuje odpovědnost rodičů za rozhodnutí, která ovlivní jejich děti. Většina mediátorů v rozvodové mediaci působí jako obhájce dětí, informuje rodiče o dětském psychickém vývoji a potřebách. Východiskem úvah mediátorů je zájem dětí, proto odmítají schválit takový rodičovský návrh, který by děti poškozoval.

Podle Bakaláře (1996) i přes zásah mediátora zůstává konečné rozhodnutí na rodičích. Samotná mediace pak pomůže rodičům vyhnout se pocitům bezmoci, který nastane jakmile ho někdo cizí nutí dodržovat zákonem daná pravidla ohledně kontaktu s dětmi. Rodiče jsou také ušetřeni očerňování se a „praní špinavého prádla“ na veřejném soudním jednání. Úspěšná mediace by měla posílit sebeúctu účastníků. Další nemalou výhodou je, že rodiče

ušetří finanční výdaje za soud a odlehčí se přetíženým soudům, což by mělo vést k úsporám v rozpočtu na veřejné výdaje.

„Rozvodová mediace je metodou řešení konfliktů v rámci rozvodového řízení manželů. Protože o rozvodu manželů rozhoduje soud, spojuje se v ní mediace rodinná s mediací v justici. Rozvodová mediace je součástí mediace rodinné“ (Holá, 2003, s. 135).

Bakalář (1996) uvedl, jak si vybrat mediátora ve věci péče o dítě v několika následujících bodech:

1. Vyhledat odborníka se znalostmi dětské psychologie. Seznámit mediátora s dítětem ještě před samotnou mediací.
2. Konzultace s mediátorem, který má soukromou praxi ve vaší lokalitě a má dobrou pověst. Pokud se rozvinou dobré vztahy mezi mediátorem a klienty, tak je možné využívat jeho služby i v budoucnosti.
3. Provéřit si doporučení. Někteří lidé se považují za mediátory, ačkoliv absolvovali jen víkendový kurz a nepracovali pod dohledem zkušeného odborníka a mají tudíž málo vědomostí o dětském vývoji.
4. Nespolehat na inzeráty ve Zlatých stránkách nebo jinde. Přeptat se lidí, kterým důvěřujeme, zda by nemohli někoho doporučit.

Během rozvodu rodičů může rodinná terapie dětem velmi pomoci. V této kapitole jsou blíže specifikované možnosti takové pomoci dítěti s problémy, které se mohou během rozvodu rodičů vyskytnout a které již byly specifikovány v předchozí kapitole. Dále je zde také specifikována pomoc dítěti v rodinné terapii, která může být mnohdy i prevencí před výše zmiňovanými problémy.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE

Rozvod manželů není jednoduchý ani pro jednoho z partnerů. Manželství může skončit z mnoha důvodů, kdy si manželé přestanou rozumět nebo si najdou nového partnera nebo začne být jeden z nich agresivní či propadne jinému patologickému jevu. Takových důvodů může být spousta a mnohdy se mohou zdát přímo malicherné a přesto dokáží postupem času manželství úplně rozvrátit. Jakmile se manželství dostane do takové fáze, kdy manželé uvažují o rozvodu, tak by si měli vzpomenout i na své děti a alespoň se pokusit uvědomit si všechny problémy a trápení, které tím dítěti vzniknou. Pokud si rodiče toto všechno uvědomí, tak je pak docela možné, že se většině těchto problémů vyhnou. V dnešní době neúspěšných manželství se ovšem objevují spousty problémů, na které se zaměřuji i já v této praktické části diplomové práce.

Vymezení výzkumného problému

Každá rodina, která prochází rozvodem manželů se potýká s mnoha problémy, které musí řešit jak rodiče tak děti. Mnohdy si rodiče vůbec neuvědomují jaké potíže a trápení způsobují dětem svým chováním během rozvodu. Naopak se snaží dítě ochránit před problémy, které leckdy dítě buď vůbec nevnímá a nebo právě i tímto jednáním rodičů trpí. Na každý problém, nedorozumění, pomluvu či trápení reagují jinak rodiče a jinak děti. Každý z nich se snaží vzniklou situaci vyřešit, ale ne vždy se shoduje takové řešení problémů z hlediska rodičů a z hlediska dětí. Zaměřila jsem se tedy v praktické části diplomové práce na zjištění – Jaké jsou způsoby řešení rozvodových problémů týkajících se dětí z pohledu rodičů a dětí.“ Ke zmiňované problematice jsem si zvolila jako výzkumnou strategii kvalitativní výzkum.

Stanovení cílů výzkumu

Cílem výzkumné části mé diplomové práce je zjistit vliv rozvodových problémů, jenž jsem uvedla v teoretické části, které působí na děti v rodině a objasnit řešení těchto problémů z hlediska dětí a jejich rodičů. Zaměřila jsem se především na zjištění problémů, které se v rodinách vyskytovaly během rozvodu manželů, a které se také dotýkaly jejich dětí. Snažila jsem se zjistit, jak vzniklé problémy řešily rodiče a jak děti. Především jsem usilovala o poukázání na fakt, že děti během rozvodu rodičů řeší mnohdy úplně jiné problémy než

rodiče. Snažila jsem se objasnit v čem se rozcházejí názory dětí a rodičů na problémy, které u nich v rodině vznikly v důsledku rozvodu a jak byly tyto problémy řešeny.

Popis výzkumného vzorku

Zvolila jsem si záměrný kvalifikovaný výběr výzkumného vzorku. Cílovou skupinou výzkumu byly rozvedené rodiny, které mají jedno nebo více dětí. Samotného výzkumu se zúčastnily tři rozvedené rodiny, které byly ochotné podílet se na mém výzkumu a poskytnout mi potřebné informace. Z důvodu slíbené anonymity jsem uváděla jen křestní jména respondentů a rodiny označila písmeny A, B a C.

Vymezení metod výzkumu

Pro praktické provedení výzkumu jsem zvolila jako výzkumnou metodu interview. Celé interview s jednotlivými členy rodiny jsem si nahrávala na diktafon a zároveň i zapisovala vlastní postřehy na papír. Měla jsem připravené stěžejní otázky (viz. Příloha 1), které jsem individuálně doplňovala v souvislosti s odpověďmi respondentů. Výsledky interview jsem zpracovala do jednotlivých kazuistik rodin. Na základě obsahové analýzy těchto kazuistik jsem vyčlídila protichůdné odpovědi respondentů a následné způsoby řešení problémů, které jsem graficky znázornila.

6 VYHODNOCENÍ DAT

Výzkum byl realizován v rozvedených rodinách s jedním nebo více dětmi. Jak jsem již zmínila, tak metodou mého výzkumu bylo interview, které se uskutečňovalo s každým členem rodiny. Samotné interview jsem vedla podle předem určených stěžejních otázek, jež jsem doplňovala podle odpovědí respondentů. Celé interview jsem si nahrávala na diktafon a zapisovala si vlastní postřehy na papír. Nahrávky a vlastní postřehy získané z interview jsem zpracovala do kazuistik rodin. Kazuistiky jednotlivých rodin jsem rozdělila podle jednotlivých členů rodiny a následně zpracovala obsahovou analýzou. V závěru jsem shrnula všechny problémy a jejich řešení, které se v dané rodině vyskytly a ty graficky znázornila.

V obsahové analýze jsem se zaměřila na následující klíčové aspekty, které jsou uvedeny v tabulce a následně na řešení problémů, které jsou obsahem klíčových aspektů.

Klíčová aspekty v obsahové analýze

Vysvětlení důvodu a dopadu rozvodu na dítě	následné řešení těchto problémů z hlediska rodičů a dítěte
Odcizení dítěte od jednoho z rodičů	
Hádky manželů před dítětem	
Pomluvy a vzájemné očerňování manželů před dítětem	
Fyzické násilí v rodině týkající se dítěte	
Stěhování a změna bydliště po rozvodu manželů	
Vztahy dítěte s širší rodinou	

Tabulka č. 3 Klíčové aspekty v obsahové analýze.

6.1 Rodina A

Paní Alena

Věk: 56 let

Stav: vdaná

Počet dětí: 3

Vzdělání: středoškolské

Pracovní pozice: Vyšší policejní škola v Brně - sekretariát

Paní Alena pochází z úplné ateistické rodiny a sama je ateistka. Její otec měl středoškolské vzdělání a matka byla vyučená. Paní Alena otěhotněla v 18 letech po roční známosti a krátce na to se také provdala. Byla vdaná 5 let a poté následoval rozvod. S bývalým manželem měla syna Radima, který byl v době rozvodu 4 roky starý.

Paní Alena upozorňovala na to, že s manželem byli velice mladí, když se brali a z pěti let manželství byl bývalý manžel dva roky na vojně, tudíž neměli možnost se pořádně poznat před svatbou a po ní vlastně také ne. Jakmile se bývalý manžel vrátil z vojny, tak začal hodně pít a alkoholismus uvedla paní Alena také jako příčinu rozvodu.

Paní Alena ani její bývalý manžel nevysvětlovali a ani se nijak nebavili se synem o tom, co to rozvod znamená a jaké důsledky z toho pro něj plynou. Oba rodiče se snažili nehádat se před synem, aby nebyl svědkem těchto scén, avšak ne vždy se jim to podařilo a syn byl občas svědkem takových hádek. Podle paní Aleny syn Radim nebyl nijak poznamenám těmito hádkami, kterých byl svědkem. K žádnému fyzickému násilí ani pomlouvání a očerňování partnerů dle paní Aleny nedocházelo, avšak syn ztratil po rozvodu veškeré kontakty se svým otcem.

Po rozvodu zůstal syn Radim v péči matky. Paní Alena mi sdělila, že její bývalý manžel si pouze vzal rádio a odešel. O syna už neprojevil zájem a ani neplatil alimenty. Až po několika letech mu bylo nařízeno soudem alimenty na syna platit, ale jelikož nebyl často schopen tyto alimenty platit, tak je za něho platili jeho rodiče. Syn Radim občas rodiče bývalého manžela navštěvoval a i paní Alena návštěvy podporovala a nebránila jim, ačkoliv syn tyto návštěvy rád neměl.

Paní Alena si myslí, že syn nijak rozvodem nestrádal a že byl malý na to, aby mu něco vysvětlovala nebo aby mu mohlo něco vadit. Nesnažila se nijak problémy alkoholismu manžela řešit a ani nevyhledala s manželem pomoc odborníka nebo terapeuta. Poukazovala na to, že v té době ještě ani žádní terapeuti a rodinní poradci nebyli, avšak na otázku, zda by vyhledala odborníka, kdyby se rozváděla dnes, uvedla, že pokud se někdo chce rozvést, tak se rozvede a žádného terapeuta by nevyhledala ani dnes.

Syn Radim se v 6 letech přestěhoval k prarodičům, jelikož paní Alena změnila pracoviště a musela se odstěhovat. Syn Radim u prarodičů zůstal až do dospělosti. Když bylo paní Aleně 25 let, tak se znovu provdala a v tomto manželství žije do dnes. Ve 25 letech porodila dceru a ve 30 letech další dceru.

Syn Radim

Věk: 38 let

Stav: ženatý

Vzdělání: středoškolské

Pracovní pozice: řidič autobusu

Syn Radim měl v době rozvodu 4 roky. Po rozvodu žil se svou matkou a s otcem se již nevídal. Nikdy neměl potřebu svého otce vyhledávat a dodnes s ním není v žádném kontaktu. Jelikož byl syn Radim během rozvodu malý, tak si příliš mnoho nepamatuje z tohoto období jeho života. Pamatuje si na otce, že pil a že se s ním matka občas hádala. Tyto hádky však nijak neřešil a přešel je, protože si ani neuvědomoval, o co vlastně jde. Nikdo se s ním také o rozvodu nebavil a celá tato záležitost šla mimo něj. Cítil se pak trochu zmatečný a nějakou chvíli nerozuměl tomu, proč je najednou otec pryč. Jelikož s ním však neměl příliš vřelý vztah ani v dětství, kdy s nimi otec žil, tak po čase si na novou situaci zvykl bez větších potíží.

Kdyby měl zažít tuto situaci znovu, tak by chtěl, aby mu matka nebo otec vysvětlili, co se děje a připravili ho na to. Matka se nikdy nesnažila pomlouvat otce před synem Radimem, avšak i přesto syn nejevil jakýkoliv zájem o otce. Občas navštěvoval prarodiče ze strany otce, ale nechodil k nim rád a snažil se tyto návštěvy řešit vymlouváním se na jiné aktivity. Měl matce za zlé, že ho do těchto návštěv nutí a často se na ni kvůli tomu zlobil.

Ještě před tím, než se matka znovu provdala, se syn Radim přestěhoval k prarodičům z matčiny strany, aby mohl zůstat v rodném městě a ve stejné škole. Se svým novým otčím měl pak ovšem hezký vztah, ačkoliv nikdy mu neříkal táto, ale oslovoval ho křestním jménem. Otčím Radima nikdy neadoptoval. Syn Radim vychází velmi dobře i se svými dvěma mladšími sestrami.

V roce 1997 se syn Radim oženil a má dvě dcery, kterým je 4 a 8 let. Za svého dědu považují Radimovi dcery jeho otčíma a svého biologického dědu vůbec neznají.

Shrnutí:

Neměla jsem možnost provést kasuistiku i bývalého manžela paní Aleny, jelikož není s rodinou vůbec v kontaktu. Z uskutečněných rozhovorů je však patrné, že bývalý manžel paní Aleny ve výchově syna Radima vůbec nefiguroval.

Paní Alena se nijak nesnažila řešit s bývalým manželem jeho problémy s alkoholem a rovnou se domluvili na rozvodu. Po rozhovoru s paní Alenou jsem nabyla dojmu, že ani jeden už neměli zájem pokračovat dál v manželství, ani udržet rodinu pohromadě.

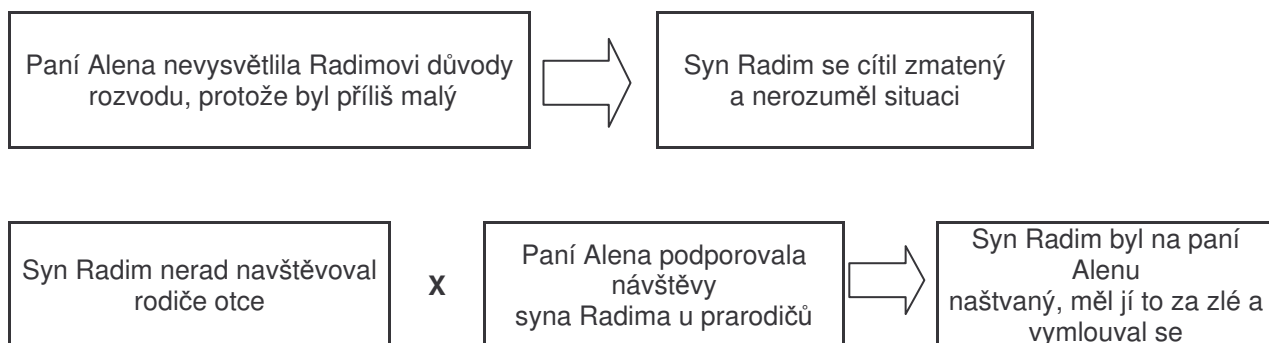
Vyskytlo se také několik nesrovnalostí v odpovědích paní Aleny a syna Radima. Paní Alena nevysvětlila před ani při rozvodu synovi důvody, proč otec odchází a jaké důsledky z toho pro něj plynou. Myslela si, že syn je malý a není důvod mu něco vysvětlit a že nijak jejich rozvodem netrpěl. Na druhou stranu syn Radim i po tolika letech po rozvodu rodičů uvedl, že se cítil zmatený a nerozuměl situaci a ani tomu proč je najednou otec pryč. Jelikož byl ale opravdu malý a s otcem neměl příliš vřelý vztah ani když s nimi ještě žil, tak tuto situaci nijak neřešil a časem ho to přestalo trápit. Otce už nikdy nevyhledával a úplně s ním ztratil kontakt. Dalo by se říci, že zde došlo k odcizení dítěte, avšak ze strany rodiče, jelikož o dítě přestal jevit zájem. Syn Radim nyní s odstupem času uznává, že by bylo pro něj jednodušší, kdyby si s ním rodiče o rozvodu promluvili a vše mu vysvětlili.

Syn Radim nerad navštěvoval rodiče svého otce a snažil se tyto nemilé návštěvy řešit tím, že si hledal výmluvy, aby k nim nemusel. Paní Alena věděla, že tam chodí nerad, avšak i přesto tyto návštěvy podporovala. Syn Radim byl pak na matku naštvaný, měl jí to za zlé a vymlouval se, aby tyto návštěvy absolvovat nemusel.

Dále mi paní Alena sdělila, že syn Radim byl občas svědkem hádek s bývalým manželem, avšak nijak touto událostí poznamenám nebyl. Syn Radim si také na občasné hádky rodičů trochu pamatuje, ale nijak to opravdu neřešil a nepřikládal jim velký důraz.

Žádné další problémy jako pomluvy nebo fyzické násilí se v rodině neobjevily. Paní Alena by nevyhledala odbornou pomoc terapeuta či poradce ani v dnešní době.

Grafické znázornění problémů týkajících se dítěte v rodině A

Graf č. 2 Znázornění problémů týkajících se dítěte v rodině A

6.2 Rodina B

Paní Miroslava

Věk: 44 let

Stav: vdaná

Počet dětí: 2

Vzdělání: vyučená kuchařka

Pracovní pozice: obchodní asistentka

Paní Miroslava pochází z křesťanské rodiny a sama je věřící. S bývalým manželem Stanislavem chodila 2 roky a ve 20 se vdávala, jelikož byla těhotná a čekala dceru Lucii. S manželem se hodně milovali, ovšem neměli možnost se pořádně poznat a brát se kvůli dítěti v té době museli. Svatbu měli v kostele a rozváděli se po 6 letech, kdy měli ještě dvouletou dceru Lenku. Manželství skončilo z toho důvodu, že si s manželem přestali rozumět a odcizili se.

Dětem paní Miroslava nevysvětlovala důvody rozvodu, vzhledem k tomu, že byly ještě malé. Po rozvodu starší dcera Lucie bydlela s otcem a mladší dcera Lenka s paní Miroslavou. Před dětmi se bývalí manželé nikdy nehádali, protože je toho chtěli ušetřit. Paní Miroslava si uvědomuje, že obě děti postrádaly jejich společné soužití. Lucie postrádala paní Miroslavu jako matku a Lenka pana Stanislava jako otce. Po rozvodu se chování dětí vůči paní Miroslavě nijak nezměnilo.

V rodině se objevilo i fyzické násilí ze strany pana Stanislava, který paní Miroslavu uhodil, když se schylovalo k rozvodu. Děti však tomuto incidentu nikdy přítomné nebyly. Později se začaly vyskytovat i problémy ze strany otce, který dělal paní Miroslavě naschvály a tím ji ubližoval např. slíbil, že si vyzvedne dceru Lenku, kterou měla paní Miroslava ve své péči, ale nepřišel si pro ni. Dále se vyskytovaly problémy ze strany rodičů pana Stanislava, kteří se snažili ovlivňovat své vnoučata ve svůj prospěch a očerňovali a pomlouvali paní Miroslavu. To pak vedlo k tomu, že dceři Lucii v jejich 13 letech ukázala všechny soudní dokumenty a výpovědi, aby dcera věděla, že o ni paní Miroslava opravdu bojovala a nechtěla ji opustit.

Vyskytly se také problémy během rozvodu, kdy např. starší dcera Lucie zůstala po celou dobu u svého otce proti její vůli a tato situace se pak řešila soudem o opatrovnictví. Paní Miroslava však neměla podmínky k tomu, aby splňovala potřeby obou dětí a soud dcery rozdělil. Paní Miroslava považuje za největší problém pro své děti to, že nežili všichni pohromadě a že byly odloučeny od sebe i dcery.

Paní Miroslava svého bývalého manžela před dětmi nepomlouvala a neočerňovala. K odcizení ani jedné dcery od paní Miroslavy nedošlo, ale v pozdějším věku se podle paní Miroslavy mladší dcera Lenka mírně odcizila od svého otce a nevyhledávala jeho přítomnost.

Paní Miroslava žádného odborníka během rozvodu nevyhledala a to také z důvodu, že rozvod probíhal v porevolučním období, kdy terapeuti či psychologové nebyli moc běžní. Žádného odborníka by nevyhledala ani nyní, kdyby se měla znovu rozvádět, ale najala by si lepšího právníka, jelikož v té době neměla žádného z finančních důvodů a bývalý manžel měl jednoho z nejlepších.

Paní Miroslava se rok po rozvodu znovu provdala a společně s novým manželem vychovávala mladší dceru Lenku. Paní Miroslava lituje, že první manželství nedopadlo podle jejich představ a že způsobili s bývalým manželem tolik bolestí a nesnází dětem.

Pan Stanislav

Věk: 45 let

Stav: ženatý

Počet dětí: 2

Vzdělání: vysokoškolské

Pracovní pozice: vyšetřovatel vojenské policie pro Moravu

Pan Stanislav pochází z úplné křesťanské rodiny a sám je křesťan. Jeho otec má středoškolské vzdělání a matka je vyučená. S bývalou manželkou se znal dva roky, a pak se museli vzít, jelikož paní Miroslava čekala dítě. Ženil se, když mu bylo 21 let a manželství trvalo 6 let. V době rozvodu bylo dceři Lucii 6 let a dceři Lence 2 roky.

Manželství skončilo podle pana Stanislava z důvodu vzájemného odloučení a to proto, že si paní Miroslava našla jiného partnera, se kterým žije do teď.

Pan Stanislav vysvětlil příčinu rozvodu dceři Lucii, která už byla starší a tuto situaci více chápala. Řekl dceři, že je matka opustila, jelikož to tak tehdy vnímal i on. Zároveň dceři oznámil, že bude žít s ním. Chování dětí se po rozvodu vůči panu Stanislavovi nezměnilo, ale cítí, že nemá tolik blízký vztah se svou mladší dcerou Lenkou. Příkládá to tomu, že s ním nežila. Snaží se tuto situaci řešit tím, že ji stále zve na návštěvu k němu domů nebo ji bere na výlety, volá ji, ale často je tato snaha jednostranná.

Podle pana Stanislava děti trpěly kvůli rozvodu hlavně proto, že přišly o jednoho z rodičů a je si vědom, že starší dcera Lucie to prožívala mnohem více, jelikož ji bylo už 6 a dceři Lence v té době byly 2 roky a začala žít s otčímem. Proto mladší dcera Lenka tolik neprožívala tuto neúplnost rodiny.

S bývalou manželkou se pan Stanislav nikdy před dětmi nehádal. O bývalé manželce mluvil před dcerou Lucií tak jak to cítil, že je opustila kvůli jinému chlapovi. Nyní si uvědomuje, že takhle před svým dítětem mluvit neměl, ale tehdy to tak nevnímal. Pan Stanislav bývalou manželku velmi miloval, ale neuměl zvládat žárlivost a byl velmi podezřívavý, a proto se někdy neovládl a došlo k fyzickému násilí. Nyní toho lituje. Dceru Lucii občas pan Stanislav také uhodil, ale bral to jen jako výchovný prostředek.

Pan Stanislav uvedl, že během rozvodu se vyskytovaly problémy s dcerou Lucií, která postrádala matku a on si nepřál, aby se s matkou stýkala, jelikož tehdy s bývalou manželkou

nedokázal komunikovat. Tato situace se později urovnala soudním rozhodnutím, kdy dcera Lucie zůstala v péči pana Stanislava a mladší dcera Lenka v péči matky. Velmi mu záleželo na tom, aby zůstala dcera Lucie v jeho péči. Pomoc odborníka pan Stanislav nikdy nevyhledal a neudělal by to ani nyní.

Pan Stanislav mi sdělil, že svou dceru Lucii připravil do života jak nejlépe uměl a vytvořil ji dobré podmínky pro studium i koníčky a věnoval ji svůj volný čas. Nyní má se svými dětmi velmi dobrý vztah, ačkoliv dcera Lucie mu je bližší. Sdělil mi také, že kdyby měl rozvod nyní zažít znovu, tak by se nikdy nerozvedl a celou situaci by řešil jinak. Snažil by se s manželkou domluvit a nedopustil by, aby se od sebe odcizili.

V roce 2000 se pan Stanislav znovu oženil. Současná manželka vychází s dětmi dobře a děti ji mají také rády.

Dcera Lenka

Věk: 21 let

Stav: svobodná

Vzdělání: vyučená kadeřnice

Pracovní pozice: podnikatelka – kadeřnický salón

Dcera Lenka měla v době rozvodu 2 roky a tudíž si žádné detaily rozvodu rodičů nepamatuje. Důvody rozvodu ji nikdo nevysvětloval s ohledem na věk a později se o tom také nemluvilo. Po rozvodu rodičů žila s matkou a otce navštěvovala.

Problémy během rozvodu rodičů se dle Lenky objevovaly, ale ví je jen z doslechu, jelikož byla malá a nepamatuje si je. Až později ji začalo vadit, že musela pendlovat mezi rodiči a to bylo pro ni těžké. I v již dospělém věku ji rozvod rodičů vadí a přináší ji to neustále problémy. Každou pro ni důležitou věc musí řešit na dvakrát a neustále musí brát ohledy na city rodičů, protože i po tak dlouhé době, co jsou rozvedeni, jsou velmi zranitelní. Dcera Lenka považuje za velice stresující, když se musí rozhodnout pro jednoho z rodičů a druhého tím pádem zradí. Tyto situace se snaží řešit individuálně, tak aby neublížila ani jednomu z nich.

Rodiče si před ní nikdy nehádali, avšak otec očerňoval matku v její přítomnosti. Zároveň prarodiče z otcovi strany pomlouvali paní Miroslavu před dcerou Lenkou a ta to pak těžce

nesla, protože ji každý tvrdil něco jiného a shazoval tak v jejích očích lidi, které milovala. Tyto pomluvy se snažila řešit tím, že o nich vždy řekla matce a ta se ji snažila vše vysvětlit.

Dcera Lenka vyrůstala již od dětství s druhým manželem matky a je jí mnohem blíží, než vlastní otec. Toto také vnímá jako hlavní problém, proč se odcizuje od svého otce a vznikají pak tím problémy. Dcera Lenka se necítí u otce moc dobře a starší dcera Lucie mi sdělila, že si myslí, že má dcera Lenka v sobě nějaký blok, že má asi něco otci hodně za zlé, ale nechce o tom mluvit.

Podle dcery Lenky by rodiče neměli zatahovat děti do svých sporů a vyřešit si všechny své problémy sami. Stačilo by, aby dítěti vyjádřili svou lásku a nesnažili se poštvat dítě proti jednomu z rodičů.

Dcera Lucie

Věk: 24 let

Stav: svobodná

Vzdělání: středoškolské

Pracovní pozice: podnikatelka – svatební salón

Dcera Lucie měla v době rozvodu 6 let. Po rozvodu žila se svým otcem a matku navštěvovala. Důvody rozvodu ji vysvětlil v té době jen otec, že ji matka chce opustit, protože si našla jiného pána.

Dcera Lucie uvedla, že si pamatuje na jednu hádku rodičů, kdy si matka přišla pro poslední věci a ona chtěla jít s ní, ale bylo jí to odepřeno. Tyto situace neměla možnost řešit, tak většinou reagovala pláčem nebo zlobou vůči otci. Otec pomlouval matku před dcerou Lucíí, jelikož ji říkal, že ji matka nechce, že chce být s novým pánem. Dcera Lucie to nedokázala pochopit, proč ji matka nechce. Prarodiče z otcovi strany také matku pomlouvali a snažili se dceru Lucii ovlivnit. Tuto situaci vždy řešila tak, že vše pověděla matce i otci a žádala nějaké vysvětlení. Nikdy ji ovšem tyto pomluvy neovlivnily natolik, aby přestala matce věřit. Tento nátlak ze strany prarodičů pak přiměl matku, aby ukázala dceři Lucii zhruba v jejích 13 letech všechny soudní papíry s výpověďmi, ze kterých dcera Lucie po-

chopila, že matka o ni opravdu bojovala a od té doby už o ni nepochybovala. Během rozvodu se dcera Lucie neodcizila ani od jednoho z rodičů.

Fyzickému násilí byla vystavena dcera Lucie ze strany otce. S odstupem času to přikládá tomu, že byl otec ve stresu a nevěděl jak jinak problémy související s ní řešit. Také si myslí, že v pozdějším věku otcovi začala připomínat matku, a proto měl na ni občas větší vztek, než bylo nutné. Na tyto problémy reagovala dcera Lucie tím, že se na otce naštvála a odešla třeba na víkend k matce.

Dcera Lucie si během rozvodu prošla mnoha problémy, jelikož otec nechtěl, aby se vídala s matkou. To ji vedlo k tomu, že se bála projevit své pocity a nevyjadřovala jak moc ji matka schází. Dcera Lucie mi sdělila, že největší problém pro ni byl, že dlouhodobě nevidala matku ani sestru. Tuto situaci neměla jak řešit, a proto vyhledávala blízkost u babičky z otcovi strany, kde strávila většinu dětství. Nyní jí je líto, že ji rodiče pokazili dětství.

Dále dcera Lucie popisovala, že od 8 let žila s cizí paní, která si k nim nastěhovala své dvě dcery a po dalších 8 letech se zase odstěhovala. Považuje to za nejhorší roky svého života. Po rozvodu rodičů se vyskytovalo mnoho dalších problémů, kdy si dcera Lucie musela vybírat mezi rodiči např. když šla do tanečních, tak si musela vybrat kdo z nich bude sedět s ní u stolu a druhý rodič pak byl ublížený. Více tento nátlak pociťovala ze strany otce, jelikož matka v těchto situacích jen sklopila oči a byla smutná.

Dcera Lucie se obává, že tyto situace bude muset řešit celý život a má z toho velký strach. Jednou bude mít vlastní děti a má strach co se stane, pokud budou chtít děti častěji jezdit k babičce než k dědečkovi. Je přesvědčená, že problémy s rozvodem rodičů bude zažívat ještě jedna generace jejich dětí.

Dcera Lucie si myslí, že momentálně jsou oba rodiče šťastní ve svých nových životech, ale děti budou z jejich rozvodu smutné pořád. Zároveň mi sdělila, že díky rozvodu rodičů si plně uvědomila, jaký chce mít ona život a co nikdy nedopustí, aby se stalo jejím dětem.

Vzhledem k tomu, co dcera Lucie zažila by se v roli rodičů snažila dát najevo dítěti lásku obou rodičů a rozvodové problémy odsunout úplně mimo dítě, aby nepociťovalo vzájemnou nenávist rodičů. Určitě by si schovávala své pocity pro sebe a nezatěžovala tím dítě a nenutila ho, aby si musel vybrat mezi rodiči jen jednoho. Také by se mu snažila vysvětlit, že i když jeden rodič odchází, tak to není proto, že ho nemá rád, ale že už prostě nemůžou být rodiče spolu. Dát dítěti najevo, že se tím láska k němu ani od jednoho z rodičů nezmě-

ní, aby dítě neřešilo problémy rodičů, ale naopak, aby se rodiče snažili řešit problémy, jaké z toho plynou pro dítě.

Shrnutí:

Po absolvování všech rozhovorů bylo velice patrné, že i když uplynulo od rozvodu skoro 20 let, tak antipatie mezi bývalými manžely jsou stále veliké. Ačkoliv oba velice litují rozvodu a problémů s ním spojených, tak se mezi nimi odehrála spousta neshod, které stále nejsou schopni vyřešit. Je potřeba také zdůraznit, že děti byly během rozvodu ještě malé. Dceři Lucii bylo 6 let, takže ta prožívala rozvod rodičů nejhůře a dceři Lence byly 2 roky, tudíž si z rozvodu rodičů nic nepamatuje.

Hned na začátku rozhovorů jsem zjistila jednu velkou nesrovnalost v odpovědi rodičů. Paní Miroslava uvedla, že se rozvedli, jelikož si přestali s bývalým manželem rozumět a pan Stanislav uvedl, že k rozvodu došlo, jelikož si paní Miroslava našla nového partnera. V tomto vidím také asi největší problém, jelikož pan Stanislav těžko nesl, že ho bývalá manželka opustila kvůli jinému muži a paní Miroslava to zase vidí tak, že si s bývalým manželem přestali rozumět, a proto si našla nového partnera.

Mezi bývalými manžely vznikl hlavní spor o starší dceru Lucii, kterou chtěla mít v péči matka i otec. Pan Stanislav pak zabránil kontaktu dcery Lucie s paní Miroslavou, což vyústilo v soud o opatrovnictví. Starší dcera Lucie zůstala u otce a mladší dcera Lenka u matky, avšak vzájemně se mohly navštěvovat. Paní Miroslava v tomto viděla velký problém, jelikož si nemohla z finančních důvodů dovolit právníka, zatímco bývalý manžel měl dobrého právníka. Jelikož se dcera Lucie nemohla moc vídat s matkou a sestrou, tak tuto situaci řešila častými návštěvami prarodičů z otcovy strany, kde strávila také většinu dětství.

Vyskytlo se zde také několik nesrovnalostí mezi odpověďmi rodičů a dětí. Oba rodiče mi uvedli, že se před dětmi nikdy nehádali, avšak dcera Lucie mi pověděla, že byla svědkem jedné hádky, kdy si matka přišla domů pro poslední věci a ona chtěla jít s ní domů, což ji bylo odepřeno. Samozřejmě mě zajímalo, jak tuto situaci dcera Lucie řešila, ale jelikož byla ještě malé dítě, tak jedinou její reakcí mohl být pláč a zloba vůči otci.

Dalším problémem v této rodině byly pomluvy ze strany pana Stanislava a jeho rodičů vůči paní Miroslavě. Těmito pomluvám byly vystaveny děti a to je velice mátko a zraňovalo. Především těmito pomluvami trpěla starší dcera Lucie, která si měla myslet, že ji matka

opustila kvůli jinému pánovi a už ji nechce. Dcera Lucie pomluvy řešila tím, že žádala vysvětlení od otce i matky a ve 13 letech paní Miroslava ukázala dceři Lucii soudní dokumenty a výpovědi, ze kterých se dcera dozvěděla, že ji matka nikdy opustit nechtěla. Dcera Lenka byla také vystavována pomluvám ze strany otce a prarodičů, ta to však řešila pouze žádostí vysvětlení od matky, jelikož s matkou žila celou dobu, tak neměla tolik pochybností jako starší dcera Lucie.

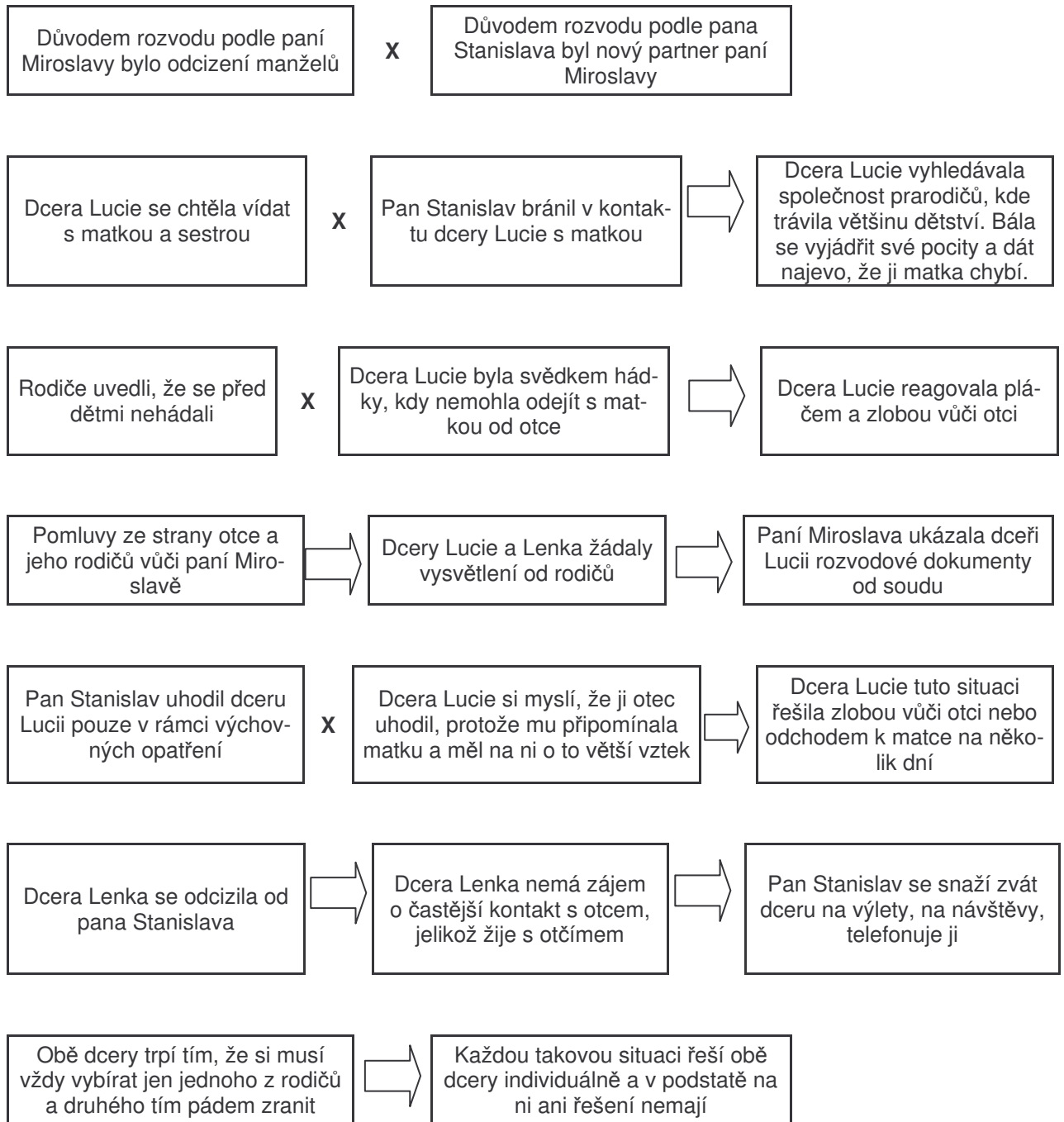
V rodině došlo i k fyzickému násilí, jelikož byl pan Stanislav žárlivý a podezřívavý vůči bývalé ženě a uhodil ji. Nyní lituje, že se nedokázal ovládnout. Poté nastal rozpor mezi odpověďmi otce a dcery Lucie, kdy mi pan Stanislav sdělil, že když uhodil dceru, tak to považoval pouze za výchovný prostředek, kdežto dcera Lucie přikládala důvod k tomu, že byl pan Stanislav ve stresu a nevěděl si s ní rady a později mu začala připomínat matku, a proto měl na ni o to větší vztek. Tyto problémy pak dcera Lucie řešila zlobou vůči otci a případně odchodem na pár dní k matce.

Pan Stanislav i dcera Lenka si jsou vědomi, že se dcera Lenka od otce odcizuje. Nevyhledává jeho společnost a nemá s ním tak vřelý vztah jako starší dcera Lucie. Pan Stanislav tuto situaci řeší tím, že ji zve na návštěvy, na výlety, volá ji, avšak tato snaha je mnohdy jednostranná. Dcera Lenka přikládá toto odcizení od otce tomu, že vyrůstá od dětství s otčímem, kterého považuje za svého otce více než svého biologického otce.

Obě dcery považují za nejtěžší situace, kdy se musí rozhodovat mezi rodiči a vybrat si jen jednoho. Jeden z nich si vždy případně ublížený, ale neuvědomují si, že nejvíce tím ubližují dětem. Především dcera Lucie se obává, že tyto problémy budou muset řešit i její děti, aby si vybíraly, kterého prarodiče mají raději a kam pojedou na prázdniny. Tento problém ani jedna dcera vyřešit neumí a snaží se jednat vždy individuálně, aniž by ublížili některému z rodičů.

Všichni členové rodiny se shodli, že nejhorší bylo pro děti rozdělení rodiny, jelikož vždy jedna dcera postrádala matku nebo otce a zároveň se postrádaly i dcery vzájemně. Oba rodiče také litují toho, že děti vystavili těmto problémům.

Grafické znázornění problémů týkajících se dítěte v rodině B

Graf č. 3 Znázornění problémů týkajících se dítěte v rodině B

6.3 Rodina C

Paní Iva

Věk: 61 let

Stav: rozvedená

Počet dětí: 1

Vzdělání: vyučená

Pracovní pozice: v důchodu

Paní Iva pochází z katolické rodiny a také je věřící. Vdávala se ve 24 letech, ale vdaná byla pouhé dva roky, jelikož její manžel byl epileptik a při jednom ze záchvatů se zřítíl z lešení a zemřel. Paní Iva pak žila 10 let jako vdova a znovu se provdala v 36 letech po půlroční známosti. Vdaná byla 6 let a poté se rozvedla. Důvodem rozvodu manželství bylo odcizení manželů, jelikož si přestali úplně rozumět. Paní Iva byla již v době svatby těhotná, ale nevěděla o tom. Narodila se jí pak dcera Jana, které bylo v době rozvodu 5 let.

Paní Iva mi sdělila, že manžel dával neustále přednost kamarádům před rodinou, což bylo i nejčastějším důvodem hádek. Hádali se velice často, jelikož se spolu neuměli dorozumět v klidu. Nesdělovali si některé zásadní informace, které se týkaly jejich rodiny a to pak vedlo k hádkám, kterým byla přítomna i dcera. Paní Iva se nikdy nesnažila nehádat s manželem před dítětem a nemyslí si, že dceři tato svědectví jejich hádek nějak uškodila.

Paní Iva se dceři snažila vysvětlit, co bude jejich rozvod pro ni obnášet. Po rozvodu dcera zůstala v péči paní Ivy, avšak k otci jezdila každých 14 dní na víkend a později kdykoliv sama dcera chtěla. Nikdy se nesnažila zabránit styku otce s dcerou a sama ještě dceru podporovala a přemlouvala, aby k otci jezdila, i když se dceři zrovna nechtělo.

Po rozvodu se paní Iva i s dcerou odstěhovala z vesnice, kdy bydlely celou dobu v jednom domě i s rodiči bývalého manžela. Odstěhovala se do města, ale dcera toto stěhování těžce nesla, jelikož přišla o zázemí rodiny, o kamarády a o dům se zahradou. Místo toho bydlely v panelovém bytě a dcera se chtěla vrátit zpět na vesnici. Paní Iva se jí snažila vysvětlit situaci tak, že se na vesnici už vrátit nemohou a po čase si dcera zvykla na nové prostředí a našla si nové kamarády.

V rodině docházelo k pomlouvání a k očerňování paní Ivy ze strany otce před dcerou. Ona sama bývalého manžela nikdy před dcerou neočerňovala. Pokud se paní Iva dozvěděla o těchto pomluvách od své dcery, tak se jí snažila vyvrátit tyto lži a vše jí vysvětlit.

Paní Iva si nemyslí, že by dcera nějak trpěla kvůli jejímu rozvodu. Za jediný problém považuje stěhování a ztrátu domova, kterou musela dcera zažít.

Před rozvodem ani během rozvodu paní Iva s manželem nevyhledali odbornou pomoc, ačkoliv paní Iva měla zájem o návštěvu manželské poradny. Její bývalý manžel tuto variantu zavrhl a dospělo to tedy až k rozvodu manželství. Kdyby měla paní Iva možnost prožít tento rozvod znovu, tak by určitě chtěla vyhledat odbornou pomoc, ovšem obává se, že by ani nyní manžel nespolečně pracoval.

Paní Iva se už nikdy znovu neprovdala. Později si také našla přítele, se kterým si rozuměla i dcera Jana, ale tato známost skončila po 12 letech a paní Iva je nyní sama.

Pan Josef

Věk: 60 let

Stav: rozvedený

Počet dětí: 2

Vzdělání: středoškolské

Pracovní pozice: podnikatel

Pan Josef je evangelík a pochází také z evangelické rodiny. S bývalou manželkou se znal půl roku a poté si ji ve 34 letech vzal za ženu. O rok později se jim narodila dcera Jana a rozváděl se ve 40 letech. Důvodem rozvodu podle pana Josefa byly neustále hádky s manželkou, které vyvrcholily tím, že si přestali úplně rozumět.

Dceři pan Josef nijak nevysvětloval důvody rozvodu a ani se s ní o tom nebavil. Podle jeho názoru na takový rozhovor byla ještě malá.

Po rozvodu zůstala dcera Jana u matky a pana Josefa navštěvovala. Bývalá manželka se i s dcerou odstěhovala do města. Pan Josef mi sdělil, že ho trápilo, když dceru dlouho neviděl a ona pak k němu ani nechtěla jet na návštěvu, protože už byla zvyklá žít s matkou. Také se mu dcera po rozvodu odcizila, jelikož neměl možnost se s ní vídat častěji. Snažil

se tuto situaci napravit tím, že se pokoušel vídat s ní častěji. Jakmile dcera povyroستla, tak už k němu jezdila sama ráda a jejich vztah se později upevnil.

S bývalou manželkou se pan Josef často hádal, jelikož byla příliš panovačná a snažila se mu zakazovat kamarády i jeho koníčky. Těmto hádkám byla někdy přítomna i dcera, ale nemyslí si, že by jednal zle, nebo že by tím dcera trpěla.

Pan Josef před svou dcerou bývalou manželku nikdy nepomlouval, avšak bývalá manželka očerňovala jeho před dcerou a on jí pak musel vše vysvětlovat, aby tyto neshody napravil.

Největším problémem pro jeho dceru bylo podle pana Josefa stěhování z vesnice do města. Dcera byla šťastná na vesnici a ve městě nikoho neznala, proto se také snažil brát si dceru co nejčastěji k sobě na vesnici.

Pan Josef nikdy neuvažoval o vyhledání odborné pomoci během neshod s bývalou manželkou. Dle jeho názoru je taková pomoc úplně zbytečná a jen by se tam ztrapňoval. Do žádné rodinné či manželské poradny by nešel ani teď.

Po pěti letech od rozvodu se pan Josef znovu oženil a měl další dceru, se kterou si i dcera Jana výborně rozumí. Nyní je pan Josef znovu rozvedený a žije sám s mladší dcerou z druhého manželství.

Dcera Jana

Věk: 25 let

Stav: svobodná

Vzdělání: středoškolské

Pracovní pozice: učitelka v mateřské škole

Dcera Jana je ateistka, ačkoliv pochází z věřící rodiny, kde její otec je evangelík a matka katolička. V době rozvodu měla dcera Jana 5 let, ale pamatuje si dobu, kdy žila celá rodina pohromadě.

Po rozvodu žila dcera Jana s matkou a otce navštěvovala každé dva týdny vždy na víkend. Až byla starší, tak se s otcem vídala ještě častěji a zůstávala u něho v létě na celý měsíc a kdykoliv jindy chtěla, tak ho mohla navštívit.

Před rozvodem rodičů se matka snažila dceři Janě vysvětlit důsledky rozvodu, které z toho pro ni plynou, avšak nedokázala to tehdy pochopit. Z rodinného domu, kde žila i s prarodiči se musela s matkou odstěhovat do panelového bytu ve městě a byla z toho nešťastná. Stýskalo se jí po otci, prarodičích, kamarádech a po celém domově. Chtěla se vrátit zpět a často trucovala, aby si vynutila návrat zpět. Matka se jí snažila vysvětlit, že se vrátit nemohou a po čase si Jana zvykla na nový domov. Hodně jí pomohl nástup do základní školy, kde si našla nové kamarády. Dcera Jana také doufala, že se její rodiče znovu dají dohromady a budou žít společně. Sdělila mi, že takové představy a přání měla až do svých 14 let.

Rodiče se před dcerou Janou často hádali a na tyto hádky si pamatuje do dnes. Vždy měla strach, když byla svědkem takových hádek. Nechápala tehdy co se děje a věděla jen, že jí jsou tyto situace nepříjemné. Pamatuje si, že otec trávil hodně času s kamarády a matka mu to vyčítala.

Těsně po rozvodu rodičů se dcera Jana odcizila od otce. Sdělila mi, že si pamatuje, jak po rozvodu neviděla otce měsíc, snad i déle a když si pak pro ni přijel, tak se držela matky, že k otci nechce. Postupem času jezdila k otci raději a jejich vztah se upevnil. Matka se vždy snažila podporovat její návštěvy u otce a snažila se ji nalákat, že tam bude spousta srandy a že se jí tam bude líbit.

Po rozvodu se rodiče navzájem pomlouvali a očerňovali před dcerou Janou a dělají to tak do dnes. Dcera Jana mi sdělila, že matka mluví o otci hezky a jen sem tam o něm řekne něco škaredého, ale otec o matce mluví většinou jen škaredě. S odstupem času to přičítá tomu, že otec matku velmi miloval a byl po rozvodu zdrcený, že ztratil rodinu. Dceři Janě byly takové pomluvy nepříjemné a snažila se je řešit dožadováním se vysvětlení od každého rodiče. Sama si pak musela ujasnit, kde je pravda.

Dcera Jana má rodičům za zlé, že si vylévali svou zlost přes ni. Podle ní by rodiče neměli nikdy vytahovat své problémy před dítětem a zatěžovat ho tím. Hlavně se měli její rodiče domluvit na jednotném vedení výchovy. Nelíbilo se jí, že každý tvrdil něco jiného a vzájemně se rodiče pomlouvali. Dítě by nikdy nemělo trpět rozvodem rodičů a rodiče by se měli snažit své dítě uchránit před těmito problémy.

Shrnutí:

Hlavním důvodem rozvodu manželství byly problémy s komunikací mezi manžely. Paní Iva viděla problém v tom, že manžel dával přednost kamarádům před rodinou a pan Josef viděl problém v tom, že mu manželka kamarády a koníčky zakazovala. Tohoto sporu si všimla i dcera Jana, která si tyto hádky pamatuje a byly ji velice nepříjemné, ačkoliv byla ještě malá a nerozuměla tehdy této situaci.

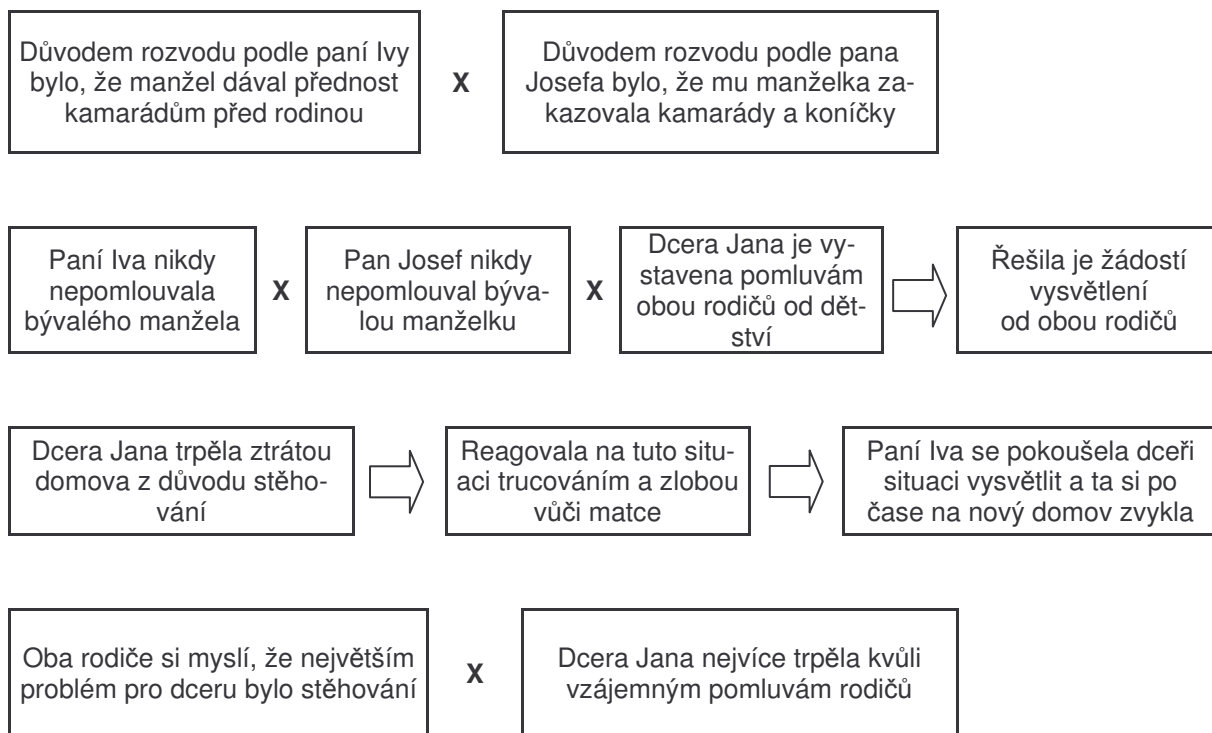
Dále paní Iva i pan Josef uvedli, že nikdy bývalého partnera nepomlouvali a vždy pomlouval jen ten druhý partner. Dcera Jana mi však sdělila, že oba rodiče se navzájem před ní očerňovali. Po rodičích pak žádala o vysvětlení těchto pomluv, aby se necítila zmatena. Rodiče byli ochotni o tom s ní hovořit, takže si pak mohla utvořit vlastní názor na celou situaci.

Největším problémem pro dceru Janu byla ztráta domova, když se musela po rozvodu rodičů přestěhovat s matkou do panelového bytu ve městě. Celá rodina před rozvodem žila na vesnici v dvougeneračním domě společně s rodiči otce. Dcera Jana zde měla kamarády a domov. Byla nešťastná a nechtěla se stěhovat do města. Dávala matce najevo trucováním a zlobou, že se chce vrátit zpět. Matka se ji pokoušela vysvětlit, že se již vrátit nemohou, ale že ona může otce navštěvovat na vesnici, kdy bude chtít. Po čase si dcera Jana na nový domov zvykla. Nejvíce jí v tom pomohl nástup do základní školy.

Bývalí manželé nevyhledali žádnou odbornou pomoc, ačkoliv paní Iva měla zájem o návštěvu manželské poradny, ale pan Josef s tím nesouhlasil a ani dnes by žádného odborníka nenavštívil. Paní Iva by se nyní pokusila zachránit manželství odbornou pomocí poradce nebo terapeuta.

Oba rodiče si myslí, že největším problémem během rozvodu bylo pro dceru Janu stěhování, což uvedla i dcera Jana jako jeden z hlavních problémů. Dcera Jana však viděla největší problém v tom, že se rodiče před ní navzájem pomlouvali a ona musela být svědkem jejich problémů. Ani jeden z rodičů si nemyslí, že by toto mohlo dceři Janě nějak ubližovat. Dcera Jana mi sdělila, že dítě nikdy nemá být svědkem problémů svých rodičů a ani do těchto problémů dítě nějak vtahovat. Naopak by se rodiče měli snažit dítě uchránit od všech rozvodových problémů.

Grafické znázornění problémů týkajících se dítěte v rodině C

Graf č. 4 Znázornění problémů týkajících se dítěte v rodině C

7 HODNOCENÍ VÝZKUMU

Cílem výzkumu diplomové práce bylo zjistit vliv rozvodových problémů, jenž jsem uvedla v teoretické části, které působí na děti a objasnit řešení těchto problémů z hlediska dětí a jejich rodičů. V průběhu výzkumu jsem narazila na mnohé problémy, které se v dotazovaných rodinách vyskytly během rozvodu a také jsem narazila na mnohé nesrovnalosti ve vnímání problémů a následném řešení problémů z pohledu rodičů a dětí.

Zjistila jsem, že dítě velmi trpí během i po rozvodu rodičů, pokud mu rodiče nové rodinné uspořádání nevysvětlí. Rodiče často nepovažují za důležité hovořit s dítětem o rozvodu manželství, jelikož je dítě ještě malé. To je ovšem chyba, protože dítě pak nerozumí nové situaci, cítí se zmatené a tyto pocity si může přenášet až do dospělosti. Každý rodič by před rozvodem manželství měl dítěti vysvětlit nové uspořádání rodiny, příčiny rozvodu a také co může dítě do budoucna očekávat, aby se vyvaroval všem problémům a nedorozuměním, které dítě následně prožívá.

Během rozvodu manželství rodič někdy jedná dle svého názoru v nejlepším zájmu svého dítěte, nicméně ne vždy je takové jednání správné. Obzvláště v případech, kdy se jeden rodič snaží zabránit kontaktu s druhým rodičem. Dítě tuto situaci vnímá velmi citlivě a vždy mu bude druhý rodič chybět. Může se stát, že pak bude mít strach vyjadřovat své pocity, aby rodiči neublížil tím, že dá najevo pocity stesku k druhému rodiči. Dítě se následně třeba snaží vykompenzovat chybějící část rodiny u prarodičů nebo jiných rodinných příslušníků a to většinu ze strany rodiče, který má dítě v péči.

Velkým problémem před, během i po rozvodu manželství jsou hádky rodičů, kterým jsou přítomny i děti. Ve výzkumu jsem se setkala s nesrovnalostmi, kdy rodiče uváděli, že se před dětmi nehádali, případně že se hádali v přítomnosti dítěte, ale že svědectví dítěte během těchto hádek určitě dítě nijak nepoznamenalo. Opak je však v tomto případě pravdou. Tato svědectví dětí v průběhu hádek rodičů jsou velmi stresující a to zejména pokud jsou předmětem hádek právě děti. Dítě prožívá pocity strachu a zmatení nebo také smutku. Vždyť lidé, které má na světě nejraději jsou na sebe zlí. Dítě může řešit takový problém tím, že se přidá na stranu jednoho z rodičů a na druhého se pak také zlobí. Rodiče by se tedy měli vyvarovat přítomnosti dětí během hádek. Problémy mezi sebou mají jen rodiče a není správné brát si na pomoc dítě a vystavovat dítě nenávislným hádkám.

Pomluvy a očerňování jednoho z rodičů jsou dalším problémem, který se vyskytuje během rozvodu manželství. V některých případech rodiče zapírají, že by někdy bývalého partnera nějak očerňovali a pomlouvali před dítětem, avšak děti jsou hlavními svědky těchto pomluv, takže i v rámci mého výzkumu jsem se dozvěděla o vzájemném pomlouvání rodičů od dětí. O to těžší jsou situace, kdy se nepomlouvají jen rodiče, ale zasahuje do těchto pomluv i širší rodina. V takových případech děti nemají příliš mnoho možností jak takový problém vyřešit. Pokouší se zjistit pravdu a většinou žádají o vysvětlení oba rodiče, a pak už záleží jen na rodičích, jak dokáží takové pomluvy dítěti vysvětlit a ospravedlnit se. Pomlouvat druhého rodiče a programovat tak dítě proti němu je jeden z nejhorších problémů během rozvodu. Jak jsem již zmiňovala u hádek rodičů před dítětem, tak dítě nemůže za problémy rodičů a ani jeden z rodičů by neměl používat dítě jako svého spojence. Mnohé rozvody manželství jsou obtížné a zraňující pro manželé, kdy se jeden z manželů snaží tomu druhému co nejvíce ublížit a dítě je v takovém boji velmi snadná zbraň.

Během výzkumu jsem narazila u respondentů i na fyzické násilí, které se vyskytlo v rodině. Zde je velice těžké určit, který pohlavek je jen výchovný prostředek a způsob trestu, a který je již fyzické násilí. Každopádně každý fyzický trest dítě prožívá velmi citlivě a reaguje na něj nejčastěji vztekem a pláčem. V rozvedené rodině pak dítě může odejít k druhému rodiči a tím dát najevo svůj vzdor proti takovému jednání. Rodiče by si však měli dávat velký pozor, pokud jim začne dítě připomínat vzhledově nebo i chováním bývalého partnera, aby si zbytečně nevylévali zlost na dítěti, které je v takových případech bezbranné a také nevinné a žádný trest si nezaslouží.

Jakmile se po rozvodu manželství rodina rozdělí a jeden z rodičů je odříznut třeba jen částečně od svého dítěte, tak může dojít k odcizení dítěte od rodiče. V takových případech dítě nechce být s odmítnutým rodičem, vyhýbá se mu a necítí se dobře v jeho společnosti. Může dojít i k otevřené averzi a nenávisti vůči rodiči. Odcizený rodič se pak snaží o častější kontakt s dítětem a to třeba v podobě návštěv, výletů a telefonátů, ale nemusí se setkat s kladnou odezvou od dítěte. Rodiči pak nezbývá nic jiného než vytrvat a opakovaně dokázat dítěti svou lásku a zájem.

Po rozvodu manželství je pravidlem, že se jeden z bývalých manželů odstěhuje. Pokud se stěhuje rodič, který má v péči i dítě, tak mohou nastat problémy, jelikož dítě ztratí domov, kamarády, rodinu a není schopné smířit se s novým domovem. Dítě takový problém řeší trucováním, vynucuje si návrat zpět do bývalého domova a rodič musí dítěti obzvláště še-

trně vysvětlit vzniklou situaci a pomoci mu zvyknout si na nový domov. Velkou výhodou je, pokud druhý rodič zůstane v místě bývalého domova a dítě má možnost navštěvovat ho a vracet se tak ke svým kamarádům a do svého starého domova.

Výzkumem jsem také zjistila, že děti velmi těžce nesou rozvod rodičů a to i v dospělosti, jelikož si neustále musí vybírat jednoho z nich a druhému tak ubližovat. V takových situacích jsou bezmocné a neví jak jednat, aby ani jednomu z rodičů neublížily a musí tak tyto situace řešit individuálně. Tyto děti se pak v dospělosti obávají, že stejné problémy budou muset řešit i jejich děti a neustále si vybírat mezi oblíbenější babičkou nebo dědečkem.

Děti by na místě rodičů řešily své problémy jen mezi manžely. Dítě by mělo vědět, že je oba rodiče milují a rozvodem se na jejich lásce k nim nic nezmění. Hlavně by se rodiče měli domluvit na společné výchově, aby se vzájemně nepomlouvali a netrpělo tím dítě. Žádné dítě by nemělo být vystaveno problémům svých rodičů a ti by se měli snažit dítě co nejvíce uchránit před těmito problémy.

Respondenti v mém výzkumu nevyhledali žádnou odbornou pomoc terapeuta, poradce ani mediátora. Převládá názor, že taková pomoc je zbytečná a akorát by se ztrapňovali a hádali před cizím člověkem. Tento názor na odbornou pomoc je potřeba změnit, protože mnohé problémy v rodině by se za pomoci terapeuta, rodinné mediace či poradce daly vyřešit a k rozvodu manželství by případně nemuselo ani dojít. Samozřejmě v některých případech je manželství natolik rozvrácené, že ani žádný odborník nepomůže k opětovnému scelení manželství, ale v takových případech by odborník mohl být nápomocen při vyvarování se všech zmíněných problémů, které z rozvodu manželství plynou pro dítě.

ZÁVĚR

Krizové situace týkající se dětí během rozvodu rodičů nastanou snad skoro v každé rozvádějící se rodině. Není jednoduché rozdělit rodinu bezbolestně a bez problémů obzvláště jsou-li v rodině děti. Dochází pak v rodinách k nesčetným hádkám, pomlouvání, popouzení a případně i k násilí. Rozvodová tematika bude stále aktuální a o to větší pozornost a větší míra prevence zmiňovaných rozvodových krizí, by jí měla být věnována.

Celá diplomová práce byla věnována dětem. V teoretické části byly popsány fáze a definice rozvodu a také reakce dětí na rozvod rodičů. Především se tato diplomová práce zaměřovala na specifikace rozvodových krizí, které se týkají dětí a následná pomoc terapeuta dětem během rozvodu rodičů. Praktická část diplomové práce zkoumala způsoby řešení problémů, jenž se vyskytly během rozvodu manželů a to z pohledu dětí a rodičů.

Tato diplomová práce by měla pomoci širší veřejnosti k objasnění problémů, které se vyskytují během rozvodu manželství v souvislosti s dětmi. Především by však měla posloužit rodičům, kteří uvažují o rozvodu manželství. Poukazuje na různá řešení zmiňovaných krizí z hlediska dětí a rodičů. Měla by přispět k pochopení dítěte, které prochází rozvodem rodičů a prožívá problémy s tím spojené. V diplomové práci jsou zmíněny rozvodové krize týkající se dítěte a také následné způsoby řešení těchto krizí, kterým by se však měly rodiče vyvarovat. V souvislosti s využitím diplomové práce byly také osloveny dvě rodinné poradny, které projevíly zájem o diplomovou práci. Je důležité zjistit, jaké problémy dítě během rozvodu rodičů zažívá a jakým způsobem tyto problémy řeší. Jen tak se můžeme takovým situacím vyvarovat nebo případně dítěti pomoci se s problémy vyrovnat.

Ovšem žádná ze zmiňovaných krizí by vůbec nastat nemusela, kdyby samotní rodiče zvolili zodpovědný přístup a v případech, kdy nezvládají krizové situace vlastními silami, by vyhledali instituty, které se danou problematikou zabývají. Mohou vyhledat rodinnou terapii či poradenství nebo rodinnou mediaci. Je potřeba především zvýšit povědomí těchto institucí u veřejnosti, jelikož stále se setkáme s předsudky, které se týkají jakékoliv odborné pomoci poradce, terapeuta či mediátora.

Závěrem je důležité připomenout, že během rozvodu manželství by každý rodič měl dát dítěti najevo, že rozvodem se láska k němu nezmění a zajistit, aby dítě neřešilo problémy rodičů, ale naopak, aby se rodiče snažili řešit problémy, které z rozvodu manželství plynou pro dítě.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BAKALÁŘ, E. *Průvodce otčovstvím aneb bez otce se nedá (dobře) žít*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-605-0.
- BAKALÁŘ, E. *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. ISBN 80-7106-157-3.
- BAKALÁŘ, E. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1089-2.
- COLOROSOVÁ, B. *Krizové situace v rodině*. 1. vyd. Praha: Ikar, 2008. ISBN 978-80-249-1027-7.
- DVOŘÁKOVÁ, ZÁVODSKÁ, J. *Manželství a rozvody*. 1. vyd. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-86131-34-4.
- EVERETT, C. VOLGY, E. S. 2000. *Zdravý rozvod pro rodiče i děti*. 1. vyd. Praha : Tallpress, 2000. ISBN 80-7197-169-3.
- GJURIČOVÁ, Š. KUBIČKA, J. *Rodinná terapie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2003. ISBN 80-247-0415-3.
- HOLÁ, L. *Mediace způsob řešení mezilidských konfliktů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2003. ISBN 80-247-0467-6.
- MAŇÁK, J. ŠVEC, V. *Cesty pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-078-6.
- MATĚJČEK, Z. BUBLEOVÁ, V. KOVAŘÍK, J. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. 1. vyd. Praha: Psychiatrické centrum, 1997. ISBN 80-85121-89-1.
- MATĚJČEK, Z. DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-0332-7.
- NOVÁK, T. *Manželské a rodinné poradenství*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1316-0.
- NOVÁK, T. *Rodičovské judo*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2000. ISBN 80-247-000-2-6.
- PETRÁČKOVÁ, V. KRAUS, J. a kolektiv. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0607-9.

PLUTCHIK, R. KELLERMAN, H. *Emotion: Theory, research, and experience*, San Diego: Academic Press, 1989. ISBN 012558704X.

SATIR, V. *Společná terapie rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-303-1.

SMITH, H. *Děti a rozvod*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-906-2.

Úplné znění, rodinné právo. č. 492. Ostrava: Jiří Motloch – Sagit, 2005. ISBN 80-7208-492-5.

ŠPATENKOVÁ, N. *Krizová intervence pro praxi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2004. ISBN 80-247-0586-9.

TEYBER, E. *Děti a rozvod*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2007. ISBN 978-80-7255-163-7.

WARSHAK, R. *Rozvodové jedy*. 1. vyd. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-439-X.

WOLFOVÁ, D. *Když partner odchází...* 1. vyd. Praha, IKAR, 1994. 80-85830-23-X.

[online].[citováno 30. 3. 2009] Dostupné na:

<<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>>

[online].[citováno 30. 3. 2009] Dostupné na:

<<http://www.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/tab/B6003EE2FB>>

[online].[citováno 30. 3. 2009] Dostupné na:

<[http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/69003B9D44/\\$File/rozvody.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/69003B9D44/$File/rozvody.pdf)>

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1 Úhrnná rozvodovost v období 1991 – 2004 v %. Rozvodovost, Český statistický úřad.....	13
Graf č. 2 Znázornění problémů týkajících se dítěte v rodině A.....	41
Graf č. 3 Znázornění problémů týkajících se dítěte v rodině B.....	49
Graf č. 4 Znázornění problémů týkajících se dítěte v rodině C.....	55

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 Rozvody podle příčiny rozvratu manželství. Vývoj sňatečnosti a rozvodovosti v ČR po roce 1989, Český statistický úřad.	12
Tabulka č. 2 Struktura rozvodů podle počtu nezletilých dětí v %. Územní diferenciaci sňatků a rozvodů v letech 1993 až 2003, Český statistický úřad.	16
Tabulka č. 3 Klíčové aspekty v obsahové analýze.	37

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Vzorové otázky interview

PŘÍLOHA P I: VZOROVÉ OTÁZKY INTERVIEW

Otázky směřované na rodiče:

Jak se jmenujete a kolik Vám je let?

Jaký je momentálně Váš rodinný stav?

Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Na jaké pracovní pozici nyní pracujete?

Kolik máte dětí?

Jak dlouho jste se s bývalým manželem/manželkou znal/a než jste se vzali?

Jakého jste náboženského vyznání?

Jak dlouho jste byl/a vdaná/ženatý?

Kolik Vám bylo let, když jste se rozváděla?

Z jakého důvodu Vaše manželství skončilo?

Vysvětlil/a jste dítěti příčinu a proč vůbec k rozvodu dochází a jaké důsledky z toho plynou pro dítě?

Jak byla uspořádána porozvodová péče o dítě?

Jaký jste měl/a vztah s dítětem před rozvodem, změnilo se po rozvodu jeho chování vůči Vám?

Myslíte si, že Vaše dítě nějak trpělo kvůli rozvodu a případně specifikujte jak?

Hádal/a jste se s bývalým manželem/manželkou před dítětem?

Očerňovala nebo pomlouval/a jste někdy manžela/ku před dítětem?

Došlo během rozvodu nebo po rozvodu k odcizení dítěte od jednoho z rodičů?

Objevilo se u Vás v rodině někdy fyzické násilí?

Vyskytly se během Vašeho rozvodu nějaké další problémy, které ovlivňovaly Vaše dítě/děti?

Jak jste tyto problémy vyřešil/a?

Co si myslíte, že bylo pro dítě největším problémem během rozvodu?

Vyhledal/a jste někdy pomoc odborníka např. terapeuta, rodinného poradce, rodinné medicy v souvislosti s rozvodem pro sebe nebo pro dítě?

Kdyby jste procházela rozvodem v dnešní době, vyhledal/a by jste pomoc odborníka nebo řešil/a vzniklé problémy jinak?

Otázky směřované na dítě:

Jak se jmenujete a kolik Vám je let?

Jaký je momentálně Váš rodinný stav?

Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Na jaké pracovní pozici nyní pracujete?

Kolik Vám bylo let, když se Vaši rodiče rozváděli?

Vysvětlili Vám rodiče příčinu a důsledky jejich rozvodu, které z toho plynou pro Vás?

Hádali se před Vámi rodiče?

Pomlouval nebo očerňoval jeden z rodičů druhého před Vámi?

Odcizil/a jste se během nebo po rozvodu od některého z rodičů?

Objevilo se u Vás v rodině fyzické násilí?

Vyskytly se během rozvodu nějaké jiné problémy, které Vás ovlivnily?

Co pro Vás bylo největším problémem během rozvodu rodičů?

Jak jste tyto jednotlivé problémy vyřešil/a?

Když se ohlédnete zpět, zachoval/a by jste se v roli rodičů jinak?